

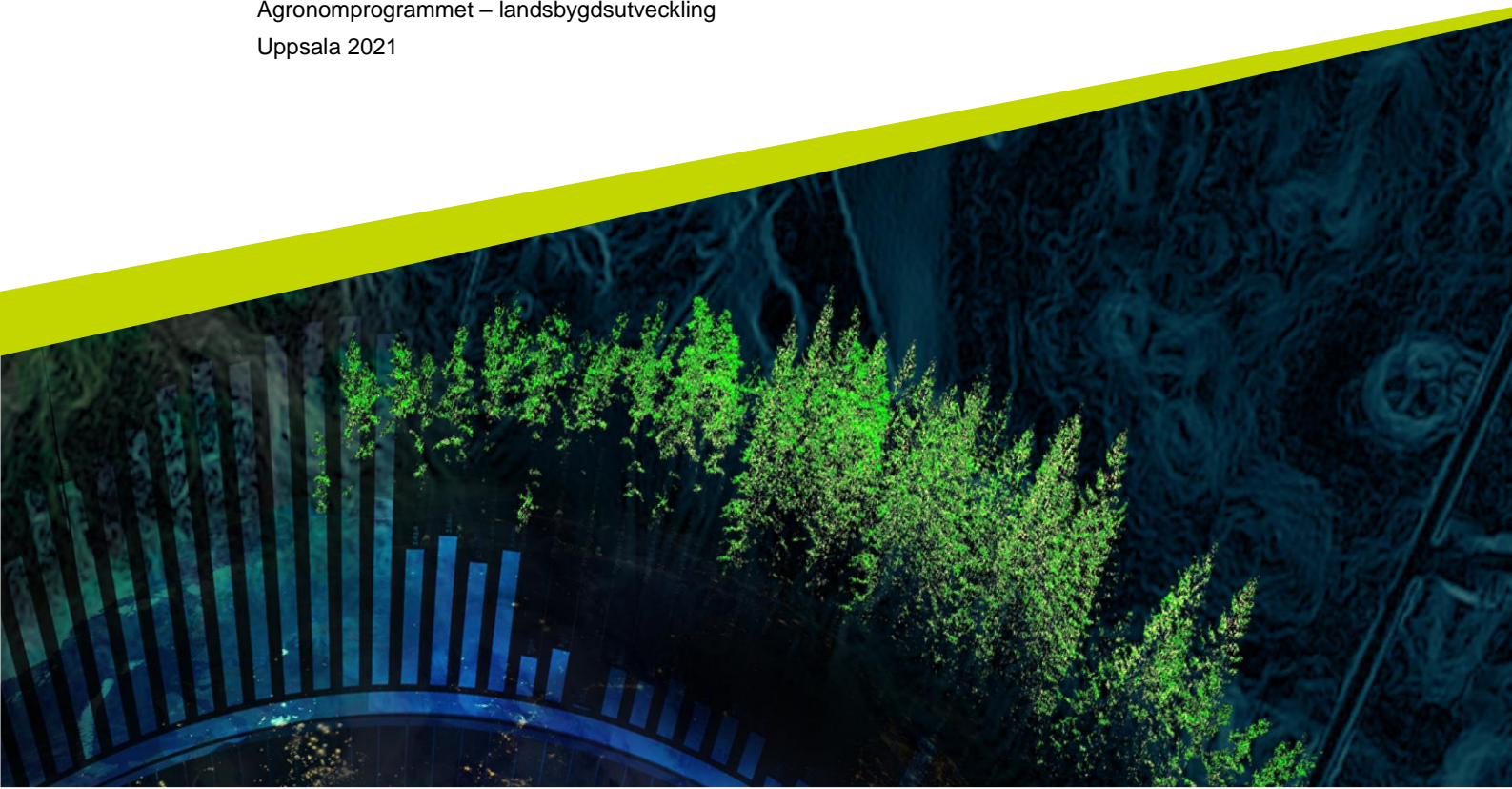

Samisk mat i Västerbottens livsmedelsstrategi 2020-2030

Sámi biebmu Västerbottena biebmoealáhusvuogádagas 2020-2030
Saami food in foodstuff strategy of Västerbotten 2020-2030

Isak Falk Eliasson

Självständigt arbete • 15 hp
Sveriges lantbruksuniversitet, SLU
Fakultet för naturresurser och jordbruksvetenskap
Institutionen för stad och land
Agronomprogrammet – landsbygdsutveckling
Uppsala 2021

Samisk mat i Västerbottens livsmedelsstrategi 2020-2030

Sámi biebmu Västerbottena biebmoealáhusvuogádagas 2020-2030

Saami food in foodstuff strategy of Västerbotten 2020-2030

Isak Falk Eliasson

Handledare: Ildikó Asztalos Morell, Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för stad och land
Examinator: Malin Beckman, Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för stad och land

Omfattning: 15 hp
Nivå och fördjupning: Grundnivå, G2E
Kurstitel: Självständigt arbete i landsbygdsutveckling
Kurskod: EX0888
Program/utbildning: Agronomprogrammet - landsbygdsutveckling
Kursansvarig inst.: Institutionen för stad och land

Utgivningsort: Uppsala
Utgivningsår: 2021
Elektronisk publicering: <https://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: matsuveränitet, food regime, food sovereignty, recognition, justice, governance, Saami, Sápmi

Sveriges lantbruksuniversitet

Fakultet för naturresurser och jordbruksvetenskap

Institutionen för stad och land

Avdelningen för landsbygdsutveckling

Publicering och arkivering

Godkända självständiga arbeten (examensarbeten) vid SLU publiceras elektroniskt. Som student äger du upphovsrätten till ditt arbete och behöver godkänna publiceringen. Om du kryssar i **JA**, så kommer fulltexten (pdf-filen) och metadata bli synliga och sökbara på internet. Om du kryssar i **NEJ**, kommer endast metadata och sammanfattning bli synliga och sökbara. Fulltexten kommer dock i samband med att dokumentet laddas upp arkiveras digitalt.

Om ni är fler än en person som skrivit arbetet så gäller krysset för alla författare, ni behöver alltså vara överens. Mer information om publicering och arkivering går att hitta här: <https://www.slu.se/site/bibliotek/publicera-och-analysera/registrera-och-publicera/avtal-for-publicering/>.

JA, jag/vi ger härmed min/vår tillåtelse till att föreliggande arbete publiceras enligt SLU:s avtal om överlåtelse av rätt att publicera verk.

NEJ, jag/vi ger inte min/vår tillåtelse att publicera fulltexten av föreliggande arbete. Arbetet laddas dock upp för arkivering och metadata och sammanfattning blir synliga och sökbara.

Sammanfattning

Denna uppsats undersöker i vilken omfattning processen och resultatet av framtagandet av Västerbottens livsmedelsstrategi 2020-2030 inkluderat samiska aktörer och intressen. Analysen är baserad på strategidokumentet och ett antal semistrukturerade intervjuer med nyckelaktörer. Slutsatsen är att samiska aktörer har haft bristfälliga förutsättningar att influera strategin, och att den därför inte rättvist representerar samiska intressen.

Nyckelord: matsuveränitet, matregimer, diskurs, erkännande, rättvisa, governance, samer, Sápmi

Čoahkkáigeassu

Dát čálus dutká man olu Västerbottena biebmoealáhusvuogát 2020-2030 váldá mielde sámi oasseváldiid ja beroštumiid válbmedettiin ja bohtosiin. Dárkkisteami vuoddu lea vuogádatáššebábur ja dan mađe olu vissis čuoldinvugiin välljejuvvon jearahallamat váldooasseváldiiguin. Loahppaboáđus lea ahte sámi oasseváldiin eai lean doarvái olu návccat váikkuhit vuogádaga, ja danin dát iige njuolga váldde vuhtii sámiid beroštumiid.

Váldosámit: biebmosuverenitehta, biebmohálddahus, gulahallan, dovddastus, njuolgavuolta, stivrren, sámit, sápmelaččat

Abstract

This paper examines the process and product of the development of Västerbotten regional strategy for foodstuffs 2020-2030, and to what extent Saami actors and interests have been included. The analysis is based on the strategic document and a number of semi-structured interviews with key stakeholders. The conclusion is that Saami actors have had insufficient preconditions to influence, generating an unjust representation of Saami interests.

Keywords: food sovereignty, food regimes, discourse, recognition, justice, governance, Saami, Sápmi

Innehållsförteckning

Tabellförteckning	7
Figurförteckning.....	8
Förkortningar.....	9
1. Inledning.....	10
1.1. Syfte.....	11
2. Bakgrund	12
2.1. Matens roll i historiens utveckling.....	12
2.2. Utveckling av svenskt jordbruk.....	13
2.3. Rationalisering av renskötsel	13
2.4. Matsuveränitet och árbediehtu	14
3. Teori.....	17
3.1. Diskurs och WPR	17
3.2. Governance inom policyutformning.....	17
3.3. Ráttvisa och erkánnande.....	18
4. Metod	20
4.1. Del av större forskningsprojekt.....	20
4.2. Etiska överväganden	20
4.3. Datainsamling.....	21
4.4. Analysmetoder.....	21
5. Analys	23
5.1. Framtagandet av strategin.....	23
5.1.1. Strukturande ramverk	23
5.1.2. Finansiering och resurser	27
5.1.3. Behovet av erkánnande	28
5.2. Innehállsanalys av strategin	30
5.2.1. Samer	31
5.2.2. Renen, vilda växter, fisk och viltkött.....	32
5.2.3. Jordbruket	33
5.2.4. Matens värde	36

5.2.5. Företagsamhet.....	37
6. Diskussion.....	40
6.1. Slutord	43
6.2. Loahppasátni	44
Referenser.....	45
Tack	50

Tabellförteckning

Tabell 1. WPR-metodens frågor och i vilken del av uppsatsen de besvaras.....	19
Tabell 2. Intervjuade aktörer och deras roller i respektive organisationer.....	22
Tabell 3. Jämförelse mellan innehåll i strategi och remissvar	32
Tabell 4. Fördelning av rödlistade svenska arter baserat på landskapstyp	35

Figurförteckning

Figur 1. Illustration över hur strategins olika delar benämns i analysen	31
--	----

Förkortningar

FAO	Förenta nationernas livsmedels- och jordbruksorganisation.
Landsbygdsprogrammet	Ett av Europeiska unionens struktur- och investeringsfondsprogram.
LRF	Lantbrukarnas Riksförbund. En intresseorganisation för lantbrukare.
Länsstyrelsen	Länsstyrelsen i Västerbotten. En statlig myndighet och Sveriges regerings företrädare i länet.
OECD	Organisationen för ekonomiskt samarbete och utveckling. En mellanstatlig organisation i vilken Sverige ingår.
Regionen	Region Västerbotten. En självstyrande och folkvald svensk territoriell enhet.
Sametinget	Sametinget är både en svensk statlig myndighet och en politisk församling för Sápmi.
SFS	Slow Food Sápmi. En intresseorganisation med profil som branschorganisation för samisk mat.
SLU	Sveriges lantbruksuniversitet.
SSR	Svenska Samernas Riksförbund. En intresseorganisation med profil som branschorganisation för renskötseln.
WPR	What's the Problem Represented to be? En analysmetod av policydokument.

1. Inledning

Mat är bland det mest grundläggande vi har – men vem har inflytande över hur vårt utbud av mat ser ut? Och vilka är vi?

Sedan 2017 finns det i Sverige en nationell strategi för hur livsmedelssektorn ska utvecklas under perioden 2020-2030. Enligt *En livsmedelsstrategi för Sverige – fler jobb och hållbar tillväxt i hela landet* (Näringsdepartementet 2017) så ska den svenska livsmedelskedjan om nio år vara globalt konkurrenskraftig, mindre sårbar, innovativ, hållbar och attraktiv att verka inom. Relevanta miljömål ska nås, jobb och utveckling ska ske i hela landet och produktionen ska öka. Kvar i minnet sitter kanske överproduktionens dagar under slutet av förra århundradet. Men nu ska produktionsökningen bara svara mot efterfrågan, oavsett om efterfrågan kommer lokalt, regionalt eller internationellt. För detta behövs regeljusteringar, bättre förutsättningar för export och ny kunskap.

Staten har även uppmanat Sveriges regioner att utveckla egna strategier. Nyligen antogs Västerbottens regionala livsmedelsstrategi *Mer mat från Västerbotten – Livsmedelsstrategi Västerbottens län 2020-2030*. Strategin är framtagen av de tre organisationerna Region Västerbotten (Regionen), Länsstyrelsen i Västerbotten (Länsstyrelsen) och Lantbrukarnas Riksförbund (LRF). Dess övergripande mål är ”*Ökad efterfrågan och produktion av livsmedel från Västerbotten*”. Den ska även bidra till att uppfylla mål i den nationella livsmedelsstrategin och den regionala utvecklingsstrategin. Samtliga strategier avser perioden 2020-2030.

I vilken utsträckning är då denna svenska strategi även en strategi för samerna? Samernas land, Sápmi, är nu uppdelat mellan fyra andra länder. I den svenska delen har samerna en ”särskild ställning som ursprunglig befolkning” (Prop. 1976/77: 80 1977). De är även erkända som ett eget folk i grundlagen, där det ”[s]amiska folkets [...] möjligheter att behålla och utveckla ett eget kultur- och samfundsliv ska främjas” (Regeringsformen 2010, 1 kap. 2 § 6 st.). I egenskap av folk har samerna därmed rätt till självbestämmande, enligt både svensk och internationell rätt (se exv. Mörkenstam & Lawrence 2012). Att själva bestämma över hur mat produceras och konsumeras kan ses som en sådan rättighet, inneboende i begreppet matsuveränitet.

Mycket är dock okänt om det samiska samhället. Den enda näring som är kodifierad i Sverige är rennäringen, som har en egen SNI-kod (svensk näringsgrensindelning). Egen kontroll över data kopplad till samiskt näringsliv lyfts som en målsättning av Sametinget (2019). OECD menar att ekonomisk utveckling

hos samerna är viktig för att öka graden av självbestämmande. I en rapport lyfter OECD (2019) fram tre huvudsakliga rekommendationer för att stärka samiska socioekonomiska förutsättningar. Dessa är att förbättra insamling och spridning av data om samisk sysselsättning och välmående; förbättra policy och program för samiskt entreprenörskap; samt att stärka banden mellan samer och svensk regional utveckling [egen översättning, s. 3].

Hur inkluderas då samiska intressen i exemplet med framtagandet av en livsmedelsstrategi i Västerbotten? Har samerna något inflytande över matens utveckling i länet? Och hur ska Västerbottens kommande decennium av mat se ut?

1.1. Syfte

Syftet med den här uppsatsen är att undersöka i vilken utsträckning samiska aktörer och intressen involverats och kunnat påverka Västerbottens livsmedelsstrategi. Detta görs genom att besvara ett antal frågeställningar.

- Hur har det samiska deltagandet sett ut under framtagandet av strategin?
- Vad vill samiska aktörer att strategin ska inkludera?
- Hur kan man förklara hur livsmedelsstrategin framställer samisk mat?

Detta görs genom att först ge en bakgrundsbeskrivning av vad mat spelat för roll under modern historia, huvudsakligen utifrån ett koncept om matregimer utvecklat av Harriet Friedmann och Philip McMichael (2009). Därefter studeras framtagandet av strategin utifrån ett ramverk om förutsättningar för rättvist deltagande av Nancy Fraser (2001). Slutligen används ett diskursanalytiskt ramverk av Carol Bacchi för att analysera det resulterande strategidokumentet (Bacchi & Eveline 2010). I diskussionen sammanfattas vilka effekter processens förutsättningar fått för samiska intressen i strategidokumentet.

2. Bakgrund

Nu följer en bakgrundsbeskrivning om vilken roll maten har haft i modern historia och hur jordbruk och renskötsel utvecklas under denna tid i Sverige.

2.1. Matens roll i historiens utveckling

Begreppet *regim* beskriver en uppsättning ”implicita eller explicita principer, normer, regler och procedurer för beslutsfattande, kring vilka aktörers förväntningar konvergerar i ett givet område av internationella relationer” (Krasner 1982, s. 186) [egen översättning]. En *regim* fungerar därmed som ett sätt att etablera en slags gemensam spelplan, som kan försvagas eller förstärkas över tid (Kooiman 2003). För att påvisa matens instrumentella roll i strävan efter global hegemoni under de senaste tvåhundra åren har begreppet *matregim* formulerats. En *matregim* kan beskrivas som en ”regelstyrd struktur av produktion och konsumtion av mat på en världslik skala” (Friedmann 1993 apud McMichael 2009, s. 142).

McMichael (2005) menar att *matregimernas* utveckling kretsar kring kriser och upplösning av dessa. Den första *matregimen* under brittisk hegemoni ägde rum under den koloniala eran mellan 1870-1940. Matkulturer började förändras genom ökad global handel och genom introduktion av nya jordbruksmetoder i kolonier. Kolonialismens inneboende spänningar ledde sedan till avkolonisering och medborgerliga rättigheter. Efter världskrigen skapades under amerikansk hegemoni en andra *matregim* mellan 1950-1980. I denna hade staten en tydligare roll som drivande av utveckling genom att säkra mattillgång via inhemsk produktion och bygga upp välfärdssamhällen. Här producerades så mycket mat att det överskred inhemsk konsumtion och avsattes utomlands. Denna avsättning dumpade priser på andra länders marknader, och drev därigenom förlust av försörjningsmöjligheter, urbanisering och migration. Inom denna *regim* fanns en spänning mellan protektionism och handelsfrihet. För att lösa upp denna menar McMichael (2009) att staten från 1980 och framåt dragit sig undan till förmån för multinationella aktörer som producerar ”mat från ingenstans”. Denna tredje *matregim* är uppbyggd kring Världshandelsorganisationen, och kännetecknas av att driva global utveckling genom en form av ”världsjordbruk”, i syfte att realisera friare handel (McMichael

2005). Den tredje regimen bär därför inom sig spänningar i form av sociala kriser när identiteter upplöses, levnadsmönster förändras och migration ökar.

För att den rådande regimen ska bli hegemonisk menar McMichael att konkurrerande former av jordbruk och självförsörjning behöver konstrueras som omoderna kvarlevor från förr och ersättas. Lokala matkulturer, där maten har ett tydligt ursprung, blir således marginaliserade. Till det kommer anhopande ekologiska kriser. Under 2000-talets tid av skiftande hegemoni i världsordningen menar McMichael (2020) även att det finns tecken på nymerkantilism, där stater säkrar inhemsk produktion och ökar export, för att upprätthålla politisk stabilitet.

2.2. Utveckling av svenskt jordbruk

Även i Sverige kan denna strukturella utveckling skönjas. Efter det andra världskriget ville staten säkra tillgången på mat. Under denna tid av återuppbyggnad i Europa har Flygare & Isacson uttryckt det som att "[d]en stora skalan präglade människors vardagsliv och formade deras tänkande" (2003, s. 228). Statens målbild var ett jordbruk som var produktivt, effektivt och kunde utgöra en tillräcklig utkomst. En jordbrukare skulle ha samma lön som en industriarbetare, och sektorn började därför subventioneras från 1947. Mindre lönsamma jordbruk lades ner i strävan efter effektivitet. Målet för produktionen var att erhålla en grad som låg strax under självförsörjning.

De statliga subventionerna ledde dock till överproduktion av livsmedel, miljöskador och regional obalans i Sverige. Under 80-talet började livsmedelspriserna att stiga betydligt, trots att produktionen av livsmedel fortsatte att öka. Överskottet blev då tvunget att avsättas utomlands. För att begränsa överskottet började livsmedelssubventionerna att avskaffas. Under slutet av 80-talet fördes internationella förhandlingar om att öppna handeln med jordbruksprodukter inom det allmänna tull- och handelsavtalet, som senare skulle utvecklas till Världshandelsorganisationen. En avreglering mot en fri marknad påbörjades men hann inte genomföras innan landet gick in i EU 1994. Året därpå reglerades jordbruket inom den europeiska marknaden. Inom EU råder nu en fri marknad med tullar mot omvärlden, och med omfördelade stöd internt inom unionen.

2.3. Rationalisering av renskötsel

Renskötsel i Sápmi är en näring som bedrivs i fyra länder, som alla har påverkat den och det samiska samfundet på olika vis. Här behandlas dock dess utveckling inom Sverige. Matregimernas påverkan på renskötseln är något otydligare än för jordbruket. Ett mönster av intensifiering och undanträngning av alternativa försörjningsmöjligheter är dock liknande.

Sveriges politik gentemot samerna har i mycket handlat om att omväxlande undantränga, kartlägga och integrera dem i ett rationellt västerländskt system. En rationell användning av norra Sverige kan anses ha påbörjats redan genom den separatistiska politiken under 1800-talet (Sametinget u. å. b). Där bönderna mest effektivt utnyttjade låglandet var samerna bäst lämpade att utnyttja utmarker i fjällen (Johansson & Lundgren 1998). Sveriges expansion med vattenkraft, skogsbruk och gruvor under 1900-talet, och den pågående nyindustrialiseringen av Sápmi kan också betraktas i detta ljus.

Traditionellt och till viss del även fortfarande så har renbetesmarker brukats kollektivt (Tunón et al. 2012). Under övergången till extensiv renskötsel finns tecken på självorganisering kring betesresurserna inom det samiska samfundet (Larsson & Sjaunja 2020). Under 1950-talet började dock staten uppföra stängsel för att skilja samebyar åt (Wretborn). Under 60-talet bedömde staten att en renhjord behövde uppgå till minst 450 djur för att en renskötarens inkomst skulle kunna motsvara en lantarbetares (Johansson & Lundgren 1998). Traditionellt har samer bedrivit renskötsel inom organisationsformen siida (Paine 2004). Under 70-talet ansågs den irrationell och ersattes därför av organisationsformen sameby (Johansson & Lundgren 1998). Prisstöd infördes för att stimulera till ökad kalvslakt (ibid), och modern teknik subventionerades (Uboni et al. 2020). Skoter, långtradare, helikopter, mobiltelefon, GPS och GIS är idag nödvändiga inslag i renskötsel.

Moderna former av kartering såsom upprättandet av renbruksplaner underlättar även för andra intressen att använda markerna mer effektivt (Andersson & Keskitalo 2017). Renskötseln behöver därefter intensifiera sin användning av resterande marker (Uboni et al. 2020). Exempelvis är tillgången till betesmarker i fjällen sannolikt inte en begränsande faktor för renskötseln (Tunón et al. 2012), men renars vinterföda har minskat till följd av intensifierat skogsbruk (Sandström et al. 2016). Renskötseln har idag blivit en kapitalintensiv näring, där teknik och intensifierat nyttjande av marker blivit allt viktigare (Andersson & Keskitalo 2017). Ett utfall som i mycket liknar jordbrukets.

2.4. Matsuveränitet och árbediehtu

Som en reaktion på de kriser som tidigare matregimers alltmer globaliserade matproduktion producerat genom utbredning av ”mat från ingenstans”, har småbrukare och urfolk världen över arbetat fram konceptet *matsuveränitet* (food sovereignty). Detta för att istället främja platsspecifik mat ”från någonstans”:

Matsuveränitet är folks rätt till hälsosam och kulturellt lämplig mat, producerad genom ekologiskt sunda och hållbara metoder, och deras rätt att själva definiera sina egna mat- och jordbrukssystem. (Nyéléni 2007) [egen översättning]

Konceptet kontrasteras mot FAO:s definition av *matsäkerhet* (food security):

Matsäkerhet existerar när alla folk, alltid, har fysisk och ekonomisk tillgång till tillräcklig, säker och näringsrik mat för att möta deras näringsmässiga behov och matpreferenser för ett aktivt och hälsosamt liv. (World Food Summit 1996) [egen översättning]

FAO (2020) uppskattar att över tre miljarder människor inte uppnår matsäkerhet, trots att världen idag producerar ett överskott på mat. Rörelsen för matsuveränitet ifrågasätter att behandla mat som andra handelsvaror (McMichael 2014). Att basera matsäkerhet på antal marknadstransaktioner riskerar att konkurrera ut andra värden (ibid 2005). Matsuveränitet kan istället betraktas som en bredare och mer uthållig form av matsäkerhet (Nilsson & Evengård 2015).

Användandet av ordet ”suveränitet” kan också ses som en reaktion på hur möjligheten att kontrollera ett territorium förlorats till företag under den tredje matregimen. Inom Världshandelsorganisationen är exempelvis stater tvungna att importera en viss miniminivå av sin konsumtion (McMichael 2005). Att bruka den plats där man vistas, genom exempelvis självförsörjning, ifrågasätter därför vem som är suverän över territoriet (du Plessis 2020).

Nilsson & Evengård (2015) menar att förutsättningarna för matsuveränitet i Sápmi idag är begränsade. För att långsiktigt stärka förutsättningar för både matsäkerhet och matsuveränitet föreslår författarna att utveckla nya indikatorer. Nilsson (2020) menar vidare att den svenska staten behöver samverka med Sametinget för att stärka dessa förutsättningar. Bland annat behöver fokus ligga på näringsvärde snarare än ekonomiskt värde, eftersom ekonomiskt värde kan variera oberoende av matens innehåll.

Av Sametinget lyfts matsuveränitet fram som en rättighetsfråga, där samerna i egenskap av urfolk har rätt att själva bestämma över sin egen matkultur och de resurser som kan producera den, såsom marker, djur och växter (Sikku 2017). Även i Sametingets näringslivspolitiska strategi nämns att en sådan matsuveränitet behöver öka för att samisk matproduktion ska ske på ett långsiktigt hållbart sätt med bibehållen kvalitet (Sametinget 2019).

Av Sametinget (2012) anses *árbediehtu* vara vägledande vid fortsatt utveckling av den samiska maten. Traditionell samisk kunskap, *árbediehtu* på nordsamiska, bygger på mellanmännisklig kunskapsöverföring där en holistisk syn och långsiktighet är fundamentalt i människans samspel med naturen. Nilsson (2020) menar att *árbediehtu* behöver integreras med akademisk vetenskap och få större plats i samhället. Exempelvis genom fysiska aktiviteter som medvetandegör skolelever om möjligheter till självförsörjning, kunde relationen till mat handgripligen traderas till framtida generationer, och därigenom förbättra förutsättningarna för matsuveränitet.

Rörelsen kring matsuveränitet kan således betraktas som en rörelse för att lösa de sociala och ekologiska problem som tidigare matregimer producerat (McMichael 2014).

3. Teori

3.1. Diskurs och WPR

En *diskurs* kan ses som de kollektiva föreställningar som avgör hur vi tolkar verkligheten, eller som de ”relativt bundna, socialt producerade formerna av kunskap som sätter gränser för vad som är möjligt att tänka, skriva eller tala om” (Bacchi & Eveline 2010, s. 5) [egen översättning].

Ur detta perspektiv är alltså varje givet fält, varje kunskap och världsåskådning, en mänsklig konstruktion. Att beteckna något som en diskurs innebär därför att ifrågasätta dess status som sanning. Diskurser påverkar varandra, och vissa diskurser kan vara överordnade andra. Genom en process av konkurrerande diskurser kommer vissa att anses sanna och få inflytande över den materiella världen, medan andra inte får det. Aktörer inom en diskurs kan hjälpa till att reproducera den, men de befinner sig även inom den och påverkas utav den. De blir således subjekt till diskursen. En diskurs tillgängliggör vissa positioner som subjekten kan anta. Även dessa är föränderliga, eftersom det ständigt pågår en process av meningsskapande.

För att analysera livsmedelsstrategin har jag därför använt mig av en förkortad version av Bacchis policyanalysmetod ”What’s the Problem Represented to be?” (WPR). Bacchi & Eveline (2010) menar att policyutformning är en diskursiv process av meningsskapande. Policyutformning konstruerar ett nuläge och lösningar på en viss problembild. Analys med hjälp av metoden syftar till att besvara ett antal frågor om policyutformningen. I tabell 1 anges frågorna och i vilka delar av uppsatsen de besvaras.

3.2. Governance inom policyutformning

Styrningsformer kan efter Kooimann (2003) delas upp i självstyre (self-governance), samstyre (co-governance) och hierarkiskt styre (hierarchical governance). En bred definition av *samstyre* kan vara att ”använda organiserade former av interaktioner i syfte att styra” (ibid, s. 93) [egen översättning]. Detta kan

anta så varierade former som offentlig-privat samverkan, nätverk, regimer eller kommunikativt styre där aktörer med hjälp av bredare förståelse för problembilden i bästa fall uppnår konsensus (ibid). Härefter kommer jag att referera till denna breda bild av samstyre som *governance*.

Enligt Forsberg och Lindgren (2015) har det i Sverige skett ett skifte från statligt hierarkiskt styre till *governance*. Ett argument för *governance* är att komplexa problembilder kräver en komplex sammansättning av aktörer. *Governance* kan även anses främja demokratiskt inflytande, och vara mer effektivt och innovativt än styrning ovanifrån.

Huruvida *governance* verkligen fungerar som ett breddande av demokrati kan dock ifrågasättas. En överordnad auktoritet kan ofta sätta ett ramverk som aktörer längre ned i nätverket medvetet eller omedvetet förhåller sig till (se exv. Löf 2014). Tidigare etablerade nätverk och prioriteringar kan också influera *governance*processer och därigenom försvåra för marginaliserade intressen att vinna inflytande (Forsberg & Lindgren 2015).

3.3. Rättvisa och erkännande

Nancy Fraser (2001) menar att deltagandeprocesser behöver innehålla en kombination av objektiva utjämnade förutsättningar och subjektivt erkännande för att bli *rättvisa*. Därför krävs att (A) materiella förutsättningar tillgodoser alla deltagares oberoende och möjlighet att göra sig hörda, och (B) att institutionaliserade mönster av kulturella värderingar uttrycker likvärdig respekt för alla deltagare, och möjliggör likvärdiga möjligheter att uppnå social uppskattning (Fraser 2001) [egen översättning, s. 29].

Det erkännande som avkrävs av (B) behöver således vara pragmatiskt och situationsberoende. I vissa fall kan ett universellt erkännande av människovärde vara tillräckligt, i andra fall kan erkännandet behöva anpassas.

*Tabell 1. WPR-metodens frågor och i vilken del av uppsatsen de besvaras.
Efter Bacchi & Eveline (2010, s. 117) [egen översättning].*

	Fråga	Besvaras av
1	Vilket är "problemet" som representeras i policyn? Vilka diskurser framträder?	5.2 Innehållsanalys
2	Vilka antaganden ligger bakom denna representation av "problemet"?	2.1 Matens roll
3	Hur har denna representation uppkommit?	5.1 Framtagandet
4	Vilka tystnader finns? Vad kvarstår som oproblematiskt i denna representation? Kan "problemet" betraktas annorlunda?	5.2 Innehållsanalys
5	Vilka effekter producerar denna representation av problemet?	6. Diskussion

4. Metod

4.1. Del av större forskningsprojekt

Granskningen av framtagandet av Västerbottens livsmedelsstrategi har ingått som en del i det större forskningsprojektet *Renskötsel och traditionella livsmedelssystem i förändring* och har skett i samband med Svenska Samernas Riksförbund (SSR) och Slow Food Sápmi (SFS). Projektet leds av Ildikó Asztalos Morell och är finansierat av SLU Future Food, som stöder tvärvetenskaplig forskning med framtidsfokus. Centralt i det övergripande projektet är att ”identifiera, genom samverkande metoder, alternativa vägar för hur renskötare kan öka si[tt] inflytande och nyttjande över förädlingen och försäljningen av renkött och interagera med konsumenter” samt att ”öka medvetenheten och kunskapen hos allmänheten om traditionella livsmedelssystem och deras betydelse för nordisk livsmedelssäkerhet” (Sveriges lantbruksuniversitet 2020).

4.2. Etiska överväganden

Forskningen har utgått från Vetenskapsrådets (2017) forskningsprinciper och SSRs (2019) riktlinjer för forskning och samarbeten. De senare innebär att forskningen betraktas som ett gemensamt företagande, där vi forskat med samiska aktörer, och inte endast om dessa. Det innebär även att våra frågeställningar har utvecklats gemensamt. Eftersom SSR:s riktlinjer ställer krav på förkunskap om det samiska samhället så har jag, Ildikó Asztalos Morell, Izabel Nordlund och Robin Eriksson ingått i en läsecirkel om samiska näringar och livsmedel innan denna uppsats påbörjades. Under projektets gång har vi haft kontinuerlig kontakt med SSR och SFS. Återkoppling har skett i form av dialog och avslutas med en workshop för att tillvarata resultatet av forskningen. Information om forskningens syfte har delgivits informanter i förväg, liksom förfrågan om inspelning och möjlighet till anonymitet. Insamlad data har lagrats kodifierad utan personuppgifter.

4.3. Datainsamling

För information om processen har semistrukturerade intervjuer genomförts med nyckelaktörer från styrgrupp, arbetsgrupp, samiska företrädare samt en forskare. Valet av personer är baserat på deras involvering i processen. Fakta från intervjuer har kontrollerats genom uppföljande frågor eller genom på intervjun följande efterforskningar. Intervjuerna har förberetts med ett antal frågor inom vissa teman, men den intervjuade har tillåtits att utveckla sina svar och introducera nya teman att följa upp (Kvale & Brinkmann 2013). Samtliga intervjuer har genomförts med hjälp av digitala videokonferensverktyg. Intervjuerna har efter medgivande spelats in för att därefter transkriberas noggrant. Transkription har skett antingen av mig eller min kurskamrat Robin Eriksson, som deltagit vid flera av intervjuerna. Tabell 2 anger de intervjuade och i vilka roller de har intervjuats.

Strategidokument har hämtats hos respektive utgivare. Utifrån dessa har andra relevanta dokument identifierats. Som underlag har även två inspelade föredrag använts (Region Västerbotten 2017a; 2019). Sametingets hemsida har varit en strategisk plats för samisk data. Ytterligare dokument har identifierats av våra samarbetspartners inom SSR och SFS. Enstaka uppgifter, exempelvis närvarolistor och remissversioner, har jag erhållit genom mejlkonversationer med intervjuade informanter.

4.4. Analysmetoder

Intervjumaterialet har efter transkription systematiskt kodats enligt in vivo-metod efter Saldaña (2013). Därefter har centrala teman selekterats ut. Förslaget till regional livsmedelsstrategi (Region Västerbotten 2021a) har analyserats utifrån policyanalysmetoden WPR (Bacchi & Eveline 2010). Analysen är tematiserad efter samiska intressen och för att påvisa de tydliga diskurser som framträtt. För tematisering har jag bland annat undersökt hur samer, rennäring, jordbruk, natur, vilda resurser och synen på mat representeras.

Tabell 2. Intervjuade aktörer och deras roller i respektive organisationer.

Alias	Namn	Roll	Organisation
Arbetsgrupp Region	Lena Friborg	Samordnare för livsmedelsstrategin och del av arbetsgruppen.	Region Västerbotten
Arbetsgrupp LS	Stina Fernerud	Delförfattare till strategin. Processledare för Matkompassen vid Landsbygdsenheten.	Länsstyrelsen i Västerbotten
Styrgrupp LRF	Mats Granath	Ledamot i styrgruppen. Regionchef för LRF i Västerbotten och Norrbotten.	Lantbrukarnas Riksförbund
Styrgrupp LS	Kajsa Berggren	Ledamot i styrgruppen. Chef för Landsbygdsenheten.	Länsstyrelsen i Västerbotten
Forskare UMU	Lena Maria Nilsson	Forskare om kost och hälsa i Arktis vid Umeå universitet.	Akademien. Samarbetspart i Renskötsel och traditionella livsmedelssystem i förändring.
Handläggare 1 SSR	Fredrik Juuso	Tidigare rennäringshandläggare vid SSR. Nu handläggare på Länsstyrelsen.	Svenska Samernas Riksförbund
Handläggare 2 SSR	Ellacarin Blind	Kulturhandläggare vid SSR och styrelseledamot i SFS.	Svenska Samernas Riksförbund och Slow Food Sápmi
Ordförande SFS	Anneli Jonsson	Ordförande för SFS.	Slow Food Sápmi
Suppleant SFS	Victoria Harnesk	Suppleant i styrelsen för SFS.	Slow Food Sápmi
Politiker ST	Stefan Mikaelsson	Politiker för partiet Vuovdega-Skogssamerna. Ordförande i näringsnämnden på Sametinget.	Sametinget
Kansli ST	Ingela Nilsson	Avdelningschef Näring i kansliets ledningsgrupp på Sametinget.	Sametinget

5. Analys

Detta avsnitt analyserar processen bakom framtagandet av Västerbottens livsmedelsstrategi (5.1), och därefter den resulterande strategin (5.2).

5.1. Framtagandet av strategin

Jag kommer nu att fokusera på processen som resulterade i strategin. Denna del syftar till att besvara fråga (3) i policyanalysmetoden WPR (Bacchi & Eveline 2010), hur representationen av samiska intressen i livsmedelsstrategin har uppkommit. Detta uppnås genom att reflektera kring ramverk inom governanceprocesser utifrån Forsberg & Lindgren (2015) och de objektiva (A) och subjektiva (B) villkor för rättvist deltagande som förordas av Fraser (2001).

Styrgruppen för den regionala strategin utgörs av tre företrädare för Regionen, Länsstyrelsen och LRF. Arbetsgruppens sammansättning har varierat, då strategin i omgångar har författats av Regionen och Länsstyrelsen. Arbetsgrupp Region med kollega påbörjade skrivarbetet. Under hösten 2020 tog Länsstyrelsen över för att uppdatera faktainnehållet och skapa en första version av strategin som skickades ut på informell remiss i december 2020. Därefter reviderades strategin efter inkomna synpunkter och en ny version författad av Arbetsgrupp Region med kollega skickades ut på formell remiss den 22 mars 2021. Det är denna version som analyseras under avsnitt 5.2. Strategin godkändes slutligen av Regionala utvecklingsnämnden den 19 maj (Region Västerbotten 2021c).

5.1.1. Strukturerande ramverk

Eskil Erlandsson hade under sin tid som jordbruksminister (2006-2010) påbörjat projektet Matlandet som skulle främja bilden av svensk mat utomlands. Detta skulle under Sven-Erik Buchts tid som landsbygdsminister (2014-2019) komma att omvandlas till den nationella livsmedelsstrategin (Tysk 2017).

Västerbottens livsmedelsstrategi är fristående från den nationella, men de förhåller sig ändå till varandra genom att betona liknande områden. Enligt Arbetsgrupp Region är den nationella livsmedelsstrategin ingenting som en folkvald region tvunget behöver förhålla sig till. Arbetsgrupp LS menar att den nationella strategins strategiska områden, konsument/marknad, regler/villkor,

kunskap/innovation, är bärande i samtliga regioners strategier, och att dessa sedan kan anpassas utefter regionala förutsättningar. Länsstyrelsen ska enligt regleringsbrev redogöra för hur de driver det regionala livsmedelsstrategiarbetet (Finansdepartementet 2020).

Västerbottens process beskrivs som lång och utdragen, kantad av personalombyten och sjukskrivningar av nyckelpersoner. Arbetsgrupp LS menar att en svårighet har varit behovet av att uppdatera underlagen som förändrats under årens lopp. Arbetsgrupp Region menar att Regionen inte har lika stor erfarenhet som Länsstyrelsen av att jobba med tunga uppdrag inom livsmedelsproduktion.

Styrgrupp LRF och Styrgrupp LS betonar dock att det varit en gedigen process, med seminarier, enskilda samtal och workshops kring många fokusområden, där berörda hjälpt till att fastställa nuläget, resonera kring utvecklingspotentialer samt haft möjlighet att göra inspel. Dialogarbeten har även bedrivits av Länsstyrelsen vid sidan av arbetet med livsmedelsstrategin.

Förarbetet med den regionala strategin

Redan innan den nationella strategin fanns på plats berättar Styrgrupp LRF att han kontaktade en regionpolitiker för att starta upp tankarna kring en regional livsmedelsstrategi i Västerbotten. Enligt Arbetsgrupp LS har en viktig del av strategiarbetet varit att kartlägga förutsättningarna för livsmedelsproduktion i Västerbotten, och en stor del av förarbetet har kretsats kring att göra egna utredningar (Region Västerbotten u. å. d). Rapporten *Skafferierna mellan kust och fjäll – Livsmedelsproduktion i Västerbottens län* (Jonasson & Persson 2017) framstår enligt mig som särskilt inflytelserik. Rapporten beskriver dåvarande produktion av livsmedel och dess ekonomiska betydelse för regionen, samt anger utvecklingspotentialer för olika råvaror.

SSR:s medverkan och utträde

Tidigt i processen fanns en ännu ej formaliserad styrgrupp med Regionen, Länsstyrelsen, LRF och SSR. Handläggare 1 SSR deltog då i två till tre möten där man informellt diskuterade kring olika punkter. Han hade inte uppfattat det som en officiell styrgrupp, även om detta enligt Arbetsgrupp Region var erbjudandet.

Handläggare 1 SSR beskriver att SSR:s intresse för den regionala livsmedelsstrategin var svalt. De hade många frågor att behandla – vägar, gruvor, vindkraft, skogsbruk – och en strategi för livsmedel var bara en bland dessa. Under denna tid var istället rovdjursfrågan prioriterad hos SSR. Rovdjur var också den fråga där man internt jobbade mest med långsiktig planering.

Får du inte signalen från organisationen att det här är jätteviktigt så lägger man inte ner den tid som borde krävas. [...] Det är ju frågan om [...] det var rätt part som var med. [...] men får man frågan att sitta med i en sån här arbetsgrupp [...] så det klart [...] man skjuter inte bort frågan, utan man tar ju platsen. (Handläggare 1 SSR)

Handläggare 1 SSR slutade jobba på SSR tidigt under 2017 och lämnade då över arbetet till sin efterträdare. Arbetsgrupp Region, Styrgrupp LS och Styrgrupp LRF beskriver det som att SSR var med på något enstaka möte under förarbetet men sedan försvann. Styrgrupp LS menar att försök gjordes att ersätta Handläggare 1 SSR, men att SSR vid tiden inte hade någon ersättare. SSR var även inbjudna till det uppstartsmöte som skulle komma att hållas vid slutet av året, men deltog inte. Styrgrupp LRF beskriver det som att det var upp till Regionen att hålla ihop arbetet med livsmedelsstrategin.

Uppstartsmöte för regional livsmedelsstrategi

På Region Västerbottens Youtubekanal finns uppstartsmötet för Västerbottens livsmedelsstrategi från december 2017 dokumenterat (Region Västerbotten 2017a). Tretton personer figurerar i videorna. Dessa representerar de territoriella organisationerna Regionen, Länsstyrelsen och Lycksele kommun, medlemsorganisationerna LRF och COOP Nord, det privata näringslivet genom Brännlands Cider, Grönsaksfabriken, Umlax och en mjölkbonde, samt den livsmedelskonsult och tidigare anställd av LRF som medförfattat och presenterar rapporten *Skafferiet mellan kust och fjäll*. Här finns ingen röst närvarande som företräder småskalig matkultur eller samiska intressen.

Möte i Vilhelmina

Ett år senare uppger Handläggare 2 SSR att hon i lokaltidningen läser om arbetet med livsmedelsstrategin och ringer upp Arbetsgrupp Region. Tillsammans anordnar de då ett seminarium i Vilhelmina med fokus på samiska livsmedelsfrågor. Från SSR:s håll upplevdes dock inkluderingen sent påkommen.

Jag menar att det finns en strukturell över- och underordning, där det västerländska är överordnat det samiska och det tar sig uttryck hela tiden, att vi är inte på samma planhalva. Och man tar strategierna - varför bjuds inte samiska representanter med redan från början, utan man kommer in 5 i 12 inhalkandes på ett bananskal? (Handläggare 2 SSR)

I en uppföljande intervju menar Handläggare 2 SSR att någonting måste ha hänt i överlämningen när Handläggare 1 SSR slutade. Seminariet i Vilhelmina syftade till att öka kontakten mellan aktörer som arbetar med samisk mat samt ta fram ett skriftligt inspel till livsmedelsstrategin. Sex föredrag finns dokumenterade på Region Västerbottens Youtubekanal (Region Västerbotten 2019). Arbetsgrupp Region beskriver detta möte som det viktigaste mötet avseende det samiska perspektivet i strategin. Även fast mötet av flera intervjuade beskrivs som lyckat och som en genuin gest av deltagande, så kommer ändå synpunkter om en sentida inkludering. Både Kansli ST och Forskare UMU betonar dock att Region Västerbotten försökt inkludera dem i processen med livsmedelsstrategin.

Man kastar in jästen efter degen [men] bättre än att det inte kommer med alls. (Forskare UMU)

Remissvar

Ytterligare ett sätt att påverka den regionala livsmedelsstrategin har varit genom att svara på remisser. Strategin har skickats ut på en informell remiss 2020 och en formell remiss 2021, där allmänheten haft möjlighet att lämna synpunkter på den senare. Arbetsgruppen har sedan avgjort hur svaren behandlas. Styrgrupp LRF indikerar att även styrgruppen behandlat inkomna synpunkter. Tiden för att behandla den formella remissen har dock varit kort. Fönstret att besvara remissen sträckte sig mellan den 23 mars till 23 april. Behandling skulle därefter ske fram till Regionala utvecklingsnämndens möte den 19 maj. Sametinget har lämnat ett remissvar, och SSR och SFS har lämnat ett gemensamt. Kansli ST uppger att hon anser att Sametingets huvudsakliga roll som myndighet är just att svara på remisser, snarare än att direkt delta i arbetet genom möten.

Livsmedelsstrategin är ju egentligen sett ur ett underifrånperspektiv, så det borde vara samiska organisationer som på ett eller annat sätt organiserar, eller engagerar sig i det. [...] de vill gärna företräda sig själva också. (Kansli ST)

Reflektion

Trots att processen bakom framtagandet av strategin kan betraktas som en inkluderande governanceprocess, så har jag nu försökt visa att vissa ramverk sattes redan innan samiska organisationer kom in i den (Forsberg & Lindgren 2015). Tanken på en regional livsmedelsstrategi lyftes tidigt av Styrgrupp LRF. Därefter tillkom det nationella ramverket, vilket Länsstyrelsen har som uppdrag att följa upp regionalt. Flera utredningsarbeten har tagits fram av parterna i styrgruppen. Rapporten *Skafferiet mellan kust och fjäll* beskriver råvaror främst utifrån dess regionala ekonomiska värde. Jag tolkar även rapporten som inflytelserik i att strukturera processen i ett tidigt skede.

SSR var initialt inbjudna till styrgruppen även om dess företrädare inte helt uppfattat det som en styrgrupp. Organisationen tycktes vid tiden prioritera andra frågor. Av någon anledning misslyckades försök att återföra SSR in i styrgruppsarbetet.

De föredrag som finns tillgängliga från uppstartsmötet för den regionala livsmedelsstrategin innehåller en bredd av åsikter, men jag upplever att det bland dessa finns en fallenhet för storskalighet där matkultur främst ses som medel för export. Mötet verkar inte ha innehållit en röst som företrädde småskaligt mathantverk.

Samiska inspel till strategin har huvudsakligen kommit från en workshop i Vilhelmina och remissvar. Tiden för att behandla remissvaren har dock varit kort. Att döma av intervjun med Styrgrupp LRF så behandlas remissvar av både arbetsgrupp och styrgrupp.

5.1.2. Finansiering och resurser

Jag har nu försökt visa hur vissa ramverk strukturerat governanceprocessen. Detta avsnitt undersöker de organisatoriska och ekonomiska förutsättningar (A) som enligt Fraser (2001) är nödvändiga för att uppnå rättvist deltagande.

Till uppstarten av den regionala livsmedelsstrategin fanns statlig finansiering till Regionen på 2 miljoner avsatt åt det första året, 2018, huvudsakligen för att finansiera processen att ta fram strategin. Sveriges 21 länsstyrelser hade också en gemensam statlig finansiering inom Landsbygdsprogrammet för samordningsåtgärder på 45 miljoner till och med år 2020 (Region Västerbotten 2017b). Regionen, Länsstyrelsen och LRF finansierar egen personal för att arbeta med strategin. Återkommande under mina intervjuer är de samiska företrädarnas organisatoriska och ekonomiska förutsättningar för att delta i strategiarbetet.

Sametinget

Sametingets styrelse och personal finansieras genom den budget som tilldelas av Sveriges regering genom årliga regleringsbrev. Sametinget är både en svensk förvaltningsmyndighet och ett samiskt folkvalt organ. Som förvaltningsmyndighet lyder Sametinget under Sveriges riksdag, utan rätt att till exempel ta upp egna medel genom beskattning. Politiker ST menar att det finns en ekonomisk ojämlikhet mellan svenska och samiska politiker. Även Kansli ST beskriver att Sametinget har brist på ekonomiska och personella resurser. För att gå in i livsmedelsstrategin och jobba som organisation menar hon att det hade behövts en grupp med företrädare från respektive region som koordinerade arbetet åt Sametinget.

Det finns 4 olika livsmedelsstrategier i 4 olika regioner, och det innebär att vi ska delta i 4 olika ställen [...] som inte pratar med varandra riktigt [...] 4 olika sätt att jobba med de här frågorna, 4 olika mötesperioder. Vi klarar inte det. (Kansli ST)

Kansli ST menar att det inom Landsbygdsprogrammet funnits medel för att arbeta med Sveriges nationella livsmedelsstrategi, men inte specifikt de regionala. Enligt regleringsbrev skulle Sametinget bistå Jordbruksverket i uppdraget *Genomförande av landsbygdsprogrammet 2014-2020*. Mellan 2015-2019 har det dock även funnits uppdraget *Traditionell småskalig matkultur*, där Sametinget i samverkan med andra myndigheter skulle "främja ett levande och dynamiskt kulturarv kopplat till mat- och livsmedelsframställning" (Kulturdepartementet 2018, s. 3). Kansli ST menar att anslagna medel varit så små att de gjort bättre nytta som delfinansiering till åtgärder och projekt inom Landsbygdsprogrammet.

Samiska branschorganisationer

Allting som vi gör [inom Slow Food Sápmi] innebär att vi får göra annat än att sova på natten. [...] Det är ett problem för branschen. [...] Det säger ju sig självt att man inte kan leva så när alla ens jobb börjar va så. (Suppleant SFS)

Ekonomisk svårighet lyfts även från de mindre samiska organisationerna, som liksom Sametinget ämnar vara rikstäckande men opererar med mindre medel. För år 2020 erhöll SSR respektive SFS verksamhetsstöd på 3,7 miljoner respektive 200 000 kr från Sametinget (Sametingets kulturnämnd 2020). Pengarna till Sametingets kulturnämnd kommer i sin tur från Samefonden, som byggs upp genom ersättningar för den svenska statens intrång i Sápmi (Sametinget u. å. c). Trots detta stöd har SFS varken kunnat ha ett kontor eller någon heltidsanställd personal, utan förlitar sig istället på att söka och erhålla projektpengar. De som nu driver verksamheten har heltidsjobb vid sidan av arbetet med SFS. SSR har däremot anställd personal och fysiska lokaler. Företrädare för då båda organisationerna skulle önska att Sametinget uppgraderade frågan om livsmedelsstrategier.

[...] vi tycker liksom att [Sametinget] borde ta bollen mer än vad de gör. Vi är en ideell organisation, vi representerar ju det samiska civilsamhället, och Sametinget är en statlig myndighet. [...] vi känner att de har lagt det här i knäet på oss. (Handläggare 2 SSR)

Reflektion

Sametinget menar att den statliga finansieringen inte räcker för att koordinera eller aktivt delta i strategiarbetet. SSR och SFS tycker dock att de behöver mer stöd från Sametinget om de ska kunna axla uppdraget att delta i livsmedelsstrategiarbetet. Sametinget har viss möjlighet att prioritera satsningar, men är samtidigt ett kluvet organ som både är folkvalt och styrt av svenska staten. De materiella förutsättningarna för de samiska organisationerna att göra sig hörda och oberoende, i enlighet med Frasers (2001) första villkor (A) verkar således inte vara uppfyllda.

5.1.3. Behovet av erkännande

Hittills har jag försökt visa att vissa ramverk kan påverka governanceprocessen, samt att samiska organisationers objektiva förutsättningar för deltagande (A) har begränsats. Jag vill nu påvisa de samiska organisationernas inställning till att synas i livsmedelsstrategin. För att uppnå rättvist deltagande menar Fraser (2001) att deltagare behöver känna sig erkända (B). I vissa fall kan det räcka med ett generellt erkännande, medan det i andra fall kan krävas ett mer specifikt. Det viktiga är enligt Fraser att de kulturella värderingarna under deltagandet möjliggör för alla att känna sig erkända. Under mina intervjuer har det blivit tydligt att det finns en önskan från de samiska organisationerna om att det samiska ska bli specifikt synligt.

Bredda bilden av det samiska

Nuvarande kategorisering av det samiska uppfattas under mina intervjuer som snäv. Den enda samiska näring som går att urskilja statistiskt är rennäringen, medan övriga verksamheter sorteras som svenska näringar. Den rättighetsaspekt som konceptet matsuveränitet omfattar kommer också fram under mina intervjuer. Det finns en uppfattning om att det samiska har blivit approprierat av eller assimilerat till det svenska, och därför blir allt mer urholkat.

[...] rennäringen bygger ju ändå på [...] rennärlagen. Det finns nånting att luta sig mot där så att man kan tala om frågorna. När du kommer till samisk bär, fjällfisk och så, då är det som att matkulturen inte blivit nog tydlig. Då finns det inga regelverk. Man får lita sig på samma allemansrätt som andra. Andra människor plockar och fiskar och håller på så himla mycket, så man kan inte skilja det samiska från det svenska som man kan göra med renskötseln. (Suppleant SFS)

Handläggare 1 SSR betonar behovet av att ytterligare kommersialisera samiska näringar, för att på så vis stärka det samiska samfundet. Flera samiska företrädare lyfter fram den rapport som den mellanstatliga policyutvärderingsorganisationen OECD (2019) tagit fram gällande samernas näringslivssituation i Sverige. Sametingets informanter tycker att denna borde få mer gehör, framförallt från statens sida, men än så länge tycks det inte ha hänt. Samtliga samiska företrädare är dock överens om att det samiska näringslivet behöver synliggöras.

[...] vi måste ju visa att samiskt näringsliv i allra högsta grad pågår, även om det är hårt rovdjurstryck och stor exploatering av markerna [...] det handlar ju både om renskötseln men också om jakt och fiske och duodji [...] design och jojk [...] musik, författarskap, vidareförädling [...] samisk turism eller besöksnäring [...] det behöver ju vi bli bättre på att synliggöra, för det är ju en del i det samiska samhället. (Kansli ST)

Tillgodogöra sig strategin

Styrgrupp LS menar att många av de saker som diskuterats under processen är generella utmaningar som gäller både för jordbruk och rennäring. Som exempel nämns övertagandet av jordbruks- och renskötsselföretag, transport, infrastruktur och innovation. Arbetsgrupp Region menar också att utmaningar som företagsvillkor, innovation, jämställdhet och attraktivitet är allmängiltiga.

Att det samiska inte synliggörs tillräckligt i regionala strategier framhålls dock som ett problem av samtliga samiska organisationers företrädare. Ordförande SFS menar att om samer inte syns i strategidokumentet ”så finns vi ju inte”.

De samiska informanterna menar också att samiska näringar kan ha svårt att ta del av generella stödfunktioner, och att detta är en anledning till varför det samiska specifikt behöver uppmärksammas. Samers privata företagsverksamhet kan ibland komma i konflikt med frågor som kopplas till den kollektiva samiska identiteten. Exempelvis kan kopplingar till exploatering av samiska marker eller ett överdrivet

intresse för den samiska identiteten stå i vägen för professionell samverkan. Under en diskussion om att använda icke-samiska branschorganisationer påpekar SFS problemet med att vända sig till generella institutioner:

[...] man vet ju hur det slutar, för du måste ju informera de här organisationerna om samiskt näringsliv, och människor sitter ju inte på en post i 20-30-40 år idag, utan de byter ju jobb [...] hur ska man hinna informera liksom? (Ordförande SFS)

Reflektion

Utifrån mina intervjuer upplever jag att det finns en förenande tanke om vad som är det samiska bland organisationernas företrädare. Här framträder en uppfattning om att ”det samiska” underordnas ”det västerländska”, och att det är svårt för utomstående att förstå denna känsla.

Att känslan av underordning uppstår tyder på att Frasers (2001) andra villkor (B), att institutionaliserade mönster av kulturella värderingar ska uttrycka likvärdig respekt för alla deltagare och möjliggöra social uppskattning, inte uppfylls. De samiska företrädarna verkar inte känna sig uppskattade, och det är möjligt att strategiarbetets betoning på ekonomisk tillväxt och produktion utgör ett sådant mönster av kulturella värderingar som missar att omfatta de ytterligare värden som samiska organisationer bedömer värdefulla.

Med anledning av detta växer också behovet av att synliggöra sig för att bli en del av, och kunna dra nytta av, det kulturella mönster som dominerar. Det samiska brottas således mellan att bli erkänt antingen som suveränt, eller som subjekt till en dominerande diskurs (Bacchi & Eveline 2010).

5.2. Innehållsanalys av strategin

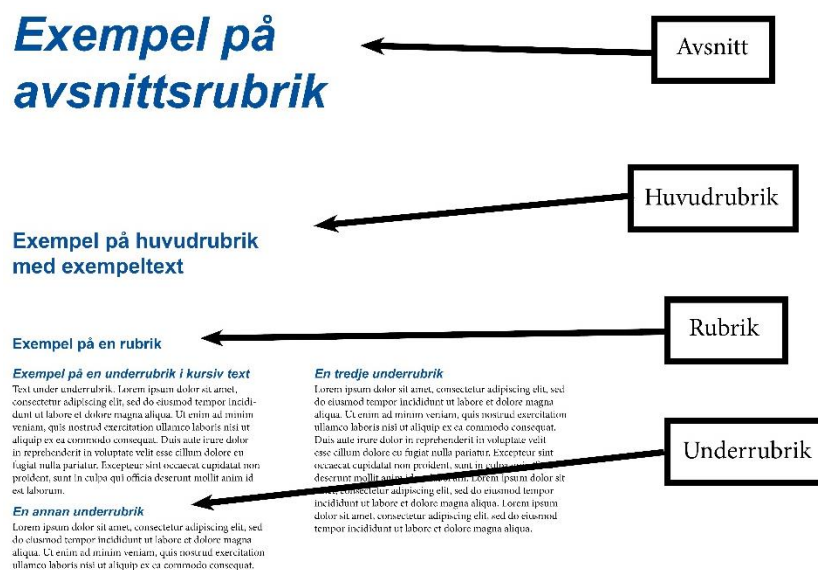
Jag har nu beskrivit processen bakom framtagandet av Västerbottens livsmedelsstrategi utifrån mitt intervjumaterial. Syftet har varit att påvisa att samers inflytande i processen varit begränsat, och att det från deras håll funnits en önskan om att bli särskilt synliggjorda i strategin.

Vilket utrymme har då samiska intressen slutligen fått i Västerbottens livsmedelsstrategi? Denna del av uppsatsen analyserar det resulterande strategidokumentet (Region Västerbotten 2021b), och ämnar besvara följande frågor i policyanalysmetoden WPR (Bacchi & Eveline 2010): (1) hur och varför problembilden konstrueras samt (4) vilka tystnader som uppstår när vissa saker förblir osagda.

Analysen är uppdelad efter de fokusområden som jag tycker står ut i min läsning av strategin, med hänsyn till samiska intressen och det holistiska nyttjande av naturen som från samisk synvinkel anses angeläget. Även synpunkter från de remissvar som lämnats in av SSR & SFS (Svenska Samernas Riksförbund & Slow

Food Sápmi 2021) samt Sametinget (Sametinget 2021) beaktas i analysen. En avstämning av remissvaren har gjorts mot den formella remissversionen av strategin (Region Västerbotten 2021a) för att undersöka ifall remissvaren har påverkat det analyserade dokumentet.

I denna del av analysen följer mina tolkningar av de resultat jag erhållit genom min analysmetod löpande i texten. Sidnumren efter citat refererar till sidnummer i strategin. I figur 2 anges hur jag refererar till olika stycken.

Figur 1. Illustration över hur strategins olika delar benämns i analysen.

5.2.1. Samer

Urfolkens rätt till land och vatten

I Regeringsformen från 2011, ingår, att främja det samiska folkets möjligheter att behålla och utveckla ett eget kultur- och samfundslivs, där rennärigen är en viktig del av det samiska kulturarvet. ”Rennärigen ska bedrivas så att den ger ett rimligt antal samer en tryggad försörjning på ett ekologiskt, ekonomisk och kulturellt långsiktigt bärkraftigt sätt.” Renskötselrätten i Sverige är reglerad som kollektiv rätt för samebyarna, vars verksamhet regleras genom rennäringslagen. Andra traditionella samiska näringar är jakt, fiske och duodji (slöjd och konstantverk). Medlemmar i en sameby har rättighet till jakt och fiske ovanför odlingsgränser. I Sápmi finns 51 svenska samebyar, varav 7 i länet. (s. 16)

Under huvudrubriken ”Skydd av mark och vatten för livsmedelsproduktion” (s. 15) finns en särskild rubrik om ”Urfolkens rätt till land och vatten” (s. 16). Rubrikens brödtext liknar enligt mig mer en faktaruta om samer och renskötsel än en beskrivning av samiskt markanvändande. Här nämns inte att jakt, fiske och även duodji (slöjd och konst som bland annat använder rötter och vrilar) är beroende av en livskraftig skogsmiljö, eller att rennärigen är beroende av betesmarker. En

detalj jag finner underlig är att urfolket benämns i plural. Jag tolkar dock detta som en felskrivning, eller som en hänvisning till urfolk i en internationell kontext.

5.2.2. Renen, vilda växter, fisk och viltkött

Renen har på sida 9 en egen ruta bland andra råvaror i början av strategin. För råvarurutor på sidan innan nämns behovet av kvarn (spannmål), mejerier (mjölk) och slakterier (nöt, gris, fågel). För ren nämns inget sådant behov. Att köttet är ekologiskt och näringsrikt tas inte upp i strategin. I råvarurutan nämns att ”[r]enens sätta att leva på fjället och i skogen och gör den till ett unikt livsmedel” (s.9), vilket går mer i profileringens spår. Därefter följer textstycken som förefaller vara hämtade från Sametingets remissvar, vilket tyder på att remissvaret har behandlats (se Tabell 3).

I råvarurutan ”Vilda örter och svamp” (s. 9) nämns växten kvanne. Det nämns dock inte att den har historisk koppling till det samiska (Svanberg 2012). I ”Vild och odlad fisk – mer fiske och ökade värden” (s. 9) ligger tonvikten på fiskodling som ”framtiden”, men här framförs även möjligheter till ökat fiske i sjö, älv och hav. I ”Vilt – inte bara i jägarnas frysboxar” (s. 9) nämns att 90 % av köttet går till jägarna, och att utmaningen ligger i att öka förädling och försäljning. Ingen samisk koppling görs i dessa råvarurutor, undantaget den om renen.

Genomgående i strategin är strävan efter att kommersialisera självhushållning. Fiske omnämns som möjlig självförsörjningsåtgärd vid kris (s. 21), men tonvikten ligger på fiskodling. Ökat samiskt inflytande över naturresurser i form av matsuveränitet nämns i Sametingets remissvar men lyfts inte i strategin.

Tabell 3. Jämförelse mellan innehåll i strategi och remissvar.

Västerbotten är en del av Sápmi och	Sápmi är också en del av Västerbotten [...] eftersom Västerbotten även är en del av Sápmi [...]
det samiska köket har en lång tradition och kännetecknas av att man tillvaratar hela djuret.	Det samiska köket och den samiska maten har en lång tradition och kännetecknas av att man tillvaratar det som finns i närområdet.
Det finns en förädlingskultur i de samiska hemmen som i högre grad kan omvandlas till företagande och produkter för marknaden.	Det finns en förädlingskultur i de samiska hemmen som i högre grad kan omvandlats till företagande och produkter för marknaden [...]
(s. 9)	(Sametinget 2021, s. 1)

5.2.3. Jordbruket

Kulturlandskapet och skogen

Jordbruket har en framträdande roll i strategin. Jag menar att det är rimligt då dess grenar producerar majoriteten av det ekonomiska värdet från Västerbotten, där mjölken har störst betydelse (Jonasson & Persson 2017). Enligt mig är det dock utmärkande hur ofta målade beskrivningar förekommer kopplade till kulturlandskapet:

Ett öppet kulturlandskap

Västerbotten är ett län nästan helt täckt av skog. Men längs älvdalar och åar, på slätterna vid kusten och även i skogslandskapet bryts skogen upp och kulturlandskapet öppnar sig med åkrar och ängar och jordbrukets ladugårdar och lador. I fjällen är renen en förutsättning för en öppen fjällmiljö. Det här är landskap människor trivs i och som vi vill värna och vårda. (s. 5)

En pittoresk bild framträder där skogen ”bryts upp”. Även för fjällen är det viktiga just det öppna landskapet. Kopplingen mellan det öppna landskapet som ett attraktivt landskap för människor återkommer (ss. 5, 15, 16, 19). Detta sätter enligt mig en antropocentrisk ton som inte är helt i linje med den holistiska syn som den samiska traditionen betonar.

Även skogen går till exempel att betrakta som kulturlandskap. Skogen är sedan länge bearbetad av människor genom näver- och barktäckter, fångstgropar, tjärdalar med mera. Äldre skogar är därtill mycket viktiga för renbete vintertid. Även myrar har stor betydelse som renbete under höst och vår (Tunón et al. 2012). I Västerbotten finns en skogssameby, Malå, som bedriver renskötsel till skogs och inte rör sig mellan fjäll och kust (Sametinget 2020a; 2020b). Enligt mig underordnas dock dessa miljöer det öppna kulturlandskapet.

Markbehov

Under huvudrubriken ”Skydd av mark och vatten för livsmedelsproduktion” (s. 15) har en formulering om jordbruksmark och markägande justerats efter SSR:s & SFS:s remissvar, vilket tyder på att även detta remissvar har behandlats.

Under samma huvudrubrik nämns att jordbruksmarken i Västerbotten har minskat med 50 % sedan 50-talet (ss. 15, 16), men det nämns inte hur renens huvudsakliga resurs för vinterföda har påverkats i länet. Inom det svenska renskötselområdet har skogar rika på renlav minskat med 71 % under samma period (Sandström et al. 2016). Vad gäller rennäringens markbehov är de tydligaste omnämningarna att ”värna renbetesmarkerna” (s. 15), och att rennäringen påverkas av att skogen växer igen över det öppna landskapet, samt att framtida isbildning kommer leda till ökad stödutfodring (s. 21).

Under rubriken ”Skydd av jordbruksmark” (ss. 15-16) beskrivs att åkermarkens jordar har ”odlats och vårdats i flera hundra år. Jordbrukare i generationer har byggt

upp och ökat jordens kvalitet och förmåga att producera mat” (s. 15), och att ”[n]är marken väl är exploaterad så går den inte att återskapa” (s. 16).

Under samma huvudrubrik finns två lagcitat för de respektive näringarna. Lagcitatet för lantbruket förklarar att ”[j]ord- och skogsbruk är av nationell betydelse” (s. 16). Lagcitatet för rennäringen beskriver att den ”ska bedrivas så att den ger ett rimligt antal samer en tryggad försörjning på ett ekologiskt, ekonomisk och kulturellt långsiktigt bärkraftigt sätt” (s. 16).

Båda dessa är viktiga näringar, men i strategin menar jag att lantbrukets markbehov skrivs fram tydligare än samernas, och att även samernas behov behöver lyftas fram ytterligare. Renbetesmarker har vårdats i flera tusen år och exploaterad renbetesmark är också svår att återskapa. Sametinget betonar också i sitt remissvar att samiska företag bör beskrivas både som kulturbärare och matproducenter.

Biologisk mångfald och ekologi

”[i] inlandet och fjällområdena är det minskade jordbruket ett akut hot mot landskapsbilden, kulturmiljön och den biologiska mångfalden”. (s. 16)

Genom strategin görs en konsekvent koppling mellan jordbruk och biologisk mångfald (ss. 5, 11, 15, 16, 17, 17, 19), två av dessa även till rennäring (ss. 5, 15).

Under huvudrubriken ”En livsmedelsproduktion som bidrar till en rik natur- och kulturmiljö och minskad klimatbelastning” (s. 17) nämns att åkermarken vid minskad vallodling skulle ”växa igen, övergå i träda, eller planteras med skog, vilket är negativt för den biologiska mångfalden” (s. 17). I underrubriken som följer, ”Ren, vilt, fisk och bär” nämns däremot inte biologisk mångfald. Istället är formuleringen att ”[v]ilt, ren, vilda bär och vildfångad fisk står för en hållbar livsmedelsproduktion med mycket liten negativ miljöpåverkan” (s. 17). Under nästa rubrik, ”Ett jordbruk som gynnar den biologiska mångfalden” (s. 17), återvänder det målande språket:

Västerbottens åkermarker med blommande kanter längs diken och holmar är avgörande för den biologiska mångfalden. Det småbrutna landskapet ger goda livsvillkor för växter, insekter och fåglar tillhörande kulturlandskapet. Men flera av de arter som trivs i Västerbottens jordbrukslandskap hotas. Det beror bland annat på igenväxning av jordbruksmark vid nedläggning av gårdar, och en mer intensiv odling med flera skördar, gödning och växtskyddsmedel. (s. 17)

Av de fyra anledningar som nämns hota arter menar jag att samtliga kan anses bero på den utveckling som skett inom tidigare och pågående matregimer, som följd av intensifierat jordbruk. Jag tolkar betoningen på jordbrukets nytta för biologisk mångfald som att det finns ett behov att påvisa dess nytta för miljön. Jag instämmer i att jordbruk kan ha positiv inverkan på biologisk mångfald. Samtidigt är intensifierat jordbruk en betydande anledning till förlusten av densamma (FAO

2019, Dudley & Alexander 2017). På nationell nivå anger Rödlistan att fler hotade arter förekommer i skogs- än jordbruksmiljö, något som inte lyfts upp.

Tabell 4. Fördelning av antalet rödlistade svenska arter, baserat på den landskapstyp där de huvudsakligen förekommer år 2020 (SLU Artdatabanken 2020).

Skog: 43 %	Jordbrukslandskap 34 %	Våtmark 13 %
Marin 9 %	Urban 8 %	Havsstrand 7 %
Sötvatten 5 %	Fjäll 5 %	Bräckt vatten 1 %

Halvvägs in i dokumentet förefaller vara första gången som jordbruket explicit påtalas kunna medföra en miljöbelastning (s. 17). En kortfattad faktaruta om ekologisk produktion följer och listar data på ett mindre målade sätt (s. 18). Biologisk mångfald nämns inte i faktarutan. Istället finns endast ett ”fåtal växtskyddsmedel godkända”, och bruket innebär ”strängare regler”. Kopplingen mellan ekologi och biologisk mångfald erkänns dock i brödtextens under rubriken ”Bidra till de nationella målen om ekologisk produktion” (s. 18). Men brukets klimatprestanda ifrågasätts:

Den ekologiska odlingens klimatprestanda är dock omdebatterad. Ekologiska Lantbrukarna framhåller att ekologisk produktion innebär lägre klimatpåverkan. Andra aktörer menar att ekologisk odling innebär ett ineffektivt markutnyttjande och leder till ökade utsläpp av klimatgaser. Jordbruksverket beskriver att konventionell och ekologisk odling har olika för- och nackdelar och kompletterar varandra. (s. 18)

Huruvida konsumenter vill ha ekologiska produkter, snarare än lokala, varierar enligt strategin. På sida 18 beskrivs att variationen bestått i en ökad efterfrågan ”[m]ellan 2009 och 2018”, varefter ökningen avstannade. ”2020 skedde återigen en förändring” och försäljningen ökade. Variationen går således att utläsa som 9 år av ökning, 1-2 år stagnation, och sedan fortsatt ökning. Mitt samlade intryck är att strategin härigenom försöker nedtona ekologisk produktion till förmån för lokal. Jag tolkar det som en åtgärd för att motivera den ökade produktionen. Det bryter i sin tur mot det holistiska perspektivet på matproduktion som framförs från samiskt håll.

5.2.4. Matens värde

Jag har nu försökt beskriva hur samer, rennäring, vild mat och jordbruk lyfts fram och framställs i strategin. Nu följer en beskrivning av hur strategin ser på matens funktion.

Näring

Huvudfokus i strategin är att öka primärproduktion och förädling. Matens innehåll eller kvalitet diskuteras mindre. Indikativt är till exempel att ”näring” i betydelse bortom ”företag” endast nämns på fyra ställen i texten. Tre är inom faktarutor: ”näringsdeklaration” (s. 11), ”[flerårig vallodling] ger höga värden på energi och näring” (s. 17), ”skapa kretslopp av näringsämnen” (s. 18). Den fjärde omnämningen är inom huvudrubriken ”Trygg livsmedelsförsörjning i vardag, vid händelse av kris och ytterst krig” (s. 20). Det inleds med en målbild om ”god och säker” mat. Därefter nämns att ”näringsvärdet på den producerade maten” (s. 20) är det viktiga i en krissituation. Nästa mening ger dock bara en uppskattning på mängden energi, ”900 kilokalorier per person och dag” (s. 20), som produceras i Västerbotten. Mer ingående diskussion kring olika näringsämnen saknas i strategin.

Offentlig mat:

Lagen om offentlig upphandling (LOU) beskrivs inte vara ett stort hinder för att upphandla lokal mat till offentliga verksamheter. Tvärtom har det för vissa varugrupper varit möjligt att bryta ur dem ur större upphandlingar, såsom för mjölk, kött, vilt, potatis och bröd (s. 12). Huruvida renkött har varit möjligt att upphandla framgår inte. Båda remissvar från SSR & SFS samt Sametinget har uttryckt att de vill se renkött som en del av utbudet i den offentliga sektorn.

Matkultur och turism

Stolthet och värdskap

En matkultur som bygger på landskapets förutsättning, på både tradition och nytänkande stärker vår identitet och gör oss stolta över vår del av världen och stärker Västerbottens attraktivitet. En rik matkultur blir också allt viktigare för att locka besökare från andra delar av Sverige och världen. (s. 5)

Matkultur beskrivs stärka vår regionala identitet, men målet med detta förefaller vara att öka turism. Under avsnittet ”Hållbar efterfrågan på närproducerade livsmedel” (s. 10) och rubriken ”Västerbotten har matrenommé att bygga på” (s. 11) uppstår ett sammanhang där de franska orden ”renommé” och ”terroir” används. Det ger mig ett intryck av att matkulturen ska positionera sig till en befintlig, internationell eller fransk, kontext. Äldre matkultur annan än västerbottensost nämns inte i detta stycke, så inte heller samisk matkultur. Att samisk matkultur lyfts särskilt efterfrågas i SSR:s & SFS:s remissvar.

Efter ett stycke om märkningar av mat (s. 10) listas några exempel på frivilliga märkningar (s. 11). I ordning listas LRF:s märke Från Sverige, Nyckelhålet från Norsjö, KRAV, EU-lövet, Fairtrade, MSC-certifiering och ett kommande märke från Länsstyrelsen som indikerar lokalproducerad mat. Organisationen Eldrimner omnämns en gång i strategin. Den är inte samisk men arbetar med mathantverk och har även en egen certifiering (Eldrimner 2021). Det samiska märket Renlycka används inte i nuläget, men finns varumärkesskyddat av SSR till och med år 2029 (Patent- och registreringsverket 2021). Båda dessa uteblir dock från både stycket och listan.

Allt fler måltidsupplevelser sker samband med upplevelser av kultur och natur utanför restaurangernas väggar och i Västerbotten och har denna typ av måltid potential att växa stort. De senaste åren har ett antal saluhallar startas i Västerbotten och de bidrar nu med nya reseanledningar. Kunderna, oavsett var de kommer ifrån vill höra berättelserna om människorna som producerat och förädlat maten, om restaurangens tillagning och hållbarhetsarbete. (s. 13)

Under rubriken ”Matupplevelsen är central i besöksnäringen” (s. 13) lyfts berättelsen om mat fram som en viktig del i att öka turismen. Ingen koppling med det samiska görs. Efter en mening om matens samband med kultur och natur följer istället en skrivelse om saluhallar. Under nästa rubrik poängteras att det är en ”avgörande utmaning [...] att stärka kopplingen mellan måltidsarrangörer och lokala producenter. Den mest grundläggande är att måltidsarrangörer ska känna till det lokala utbudet och att lokala producenter blir varse att det finns en efterfrågan på deras produkter i besöksnäringen” (s. 13). Under nästa rubrik står det att Visit Sweden undersökt vad som definierar Sverige som måltidsdestination och kommit fram till orden ”naturligt” och ”progressiv”, med innebörden ”användandet av naturliga råvaror, tillagade på traditionsbaserat men nyskapande vis” (s. 13). Slow Food Sápmi får därefter en egen faktaruta (s. 13), vilket de inte hade i remissversionen.

5.2.5. Företagsamhet

Jag har nu försökt visa att det inte finns mycket diskussion kring matens kvalitet, eller dess värde som tradition eller i sociala relationer. Natur och kultur lyfts fram som attraktiva, men samer kopplas inte explicit till detta på ett sätt så att de skulle kunna dra nytta av det. Vikten av hälsosam mat omnämns, och relationen till mat kommer fram bland annat genom turism- och restaurangbranschen. Jag menar dock att småskaligt mathantverk och matens näringsinnehåll i låg utsträckning synliggörs i strategin.

I den avslutande delen av analysen diskuterar jag hur möjligheter till stöd, utbildningar, infrastruktur, arbetsmiljö, regler och forskning kan betraktas med hänsyn till samiska intressen.

Stöd och utbildningar

Under huvudrubriken ”Stärkt konkurrenskraft i livsmedelsnäringen” (s. 22) nämns att kommunernas näringslivskontor kan erbjuda rådgivning. Här omnämns medlemsorganisationer såsom Företagarna och LRF, och myndighetsaktörer som Länsstyrelsen och Business Sweden samt att universitet kan understödja. Sista meningen i stycket berättar att det finns ”ett stort utbud på kurser bland annat inom småskaligt mathantverk” (s. 23), men ingen aktör nämns. Under rubriken ”Tydliggör möjligheterna till offentliga utvecklingsmedel till livsmedelssektorn” (s. 23) nämns tre av EU:s fonder, regionala utvecklingsmedel, stöd för lantbruk i norra Sverige och LOVA och LONA för vatten och biologisk mångfald i jordbrukslandskap. I nästa stycke nämns att både jordbruk och rennäring är beroende av ersättningar. Men hur rennäringen får stöd framgår inte. Sametinget omnämns inte i strategidokumentet, och därmed inte heller deras möjligheter att ge stöd. Detta trots att de i sitt remissvar berättar att de har ett regeringsuppdrag om att rikta insatser för diversifiering av samiska företag.

Infrastruktur

Under huvudrubriken ”Försäljning, distribution och förädlingsfunktioner” nämns att det fram till 2030 är viktigt att ”behålla och skapa nya viktiga förädlingsfunktioner som slakterier och kvarnar” (s. 24). Högre upp i strategin nämns även att fler gårdsmejerier är önskvärda (s. 8). Ett slakteri för renar nämns dock inte specifikt någonstans i strategin. Detta trots att det saknas ett slakteri dedikerat åt ren i Västerbotten, och att småskaliga förädlingsanläggningar och slakterier efterfrågas i Sametingets remissvar. Annan förädlingsinfrastruktur som inte framhålls från jordbrukets sida, såsom torkar, rökrum eller salterier, uteblir.

Arbetsmiljö och regler

Under huvudrubriken ”Ökad attraktionskraft hos livsmedelssektorn” talas bland annat om hög skaderisk inom jordbruket (s. 28). Skaderisker inom renskötsel (se exv. Lunner Kolstrup et al. 2019) diskuteras inte i strategin. Inte heller psykisk ohälsa eller rasism. En rubrik diskuterar ägarskifte inom jordbruket (ss. 28-29). Hur återväxten ser ut inom de samiska näringarna framkommer inte.

Under huvudrubriken ”Det ska vara lätt att göra rätt” (s. 30) behandlas regler och tillsyn. Texten är övergripande hållen. Av SSR:s & SFS remissvar framgår dock att de skulle önska bättre kommunikation från slakterier om vad veterinärer hittar vid slaktinspektion, och ökad kompetens om ren bland veterinärer. Strategin speglar inte heller att samer har särskilda metoder för slakt. Från SSR:s & SFS:s remissvar framgår att regler behöver förändras så att mer av djuret går att ta tillvara från slakterier, eftersom samer använder hela djuret.

Forskning och innovation

Det sista avsnittet i strategin (s. 31) fokuserar på forskning, samverkan och att öka den ”digitala mognaden”. Innovationskraften i svensk livsmedelsindustri beskrivs som låg och i behov av samverkan, hög utbildningsnivå och export, och behovet av forskning för att möta framtida förändrade förutsättningar i naturen påpekas. De två resurserna skogsbär och odlad fisk lyfts fram som innovationsområden genom egna underrubriker (s. 32). Automatisering inom livsmedelsindustrin beskrivs sedan. Forskning kring ren eller andra samiska näringar nämns inte, trots att exempelvis institutionen för vilt, fisk och miljö vid SLU berör rennäring och omnämns (s. 33). Även Arcum vid Umeå universitet omnämns utan koppling till samer (s. 33). Båda remissvar från SSR & SFS samt Sametinget efterfrågar forskning kring rennäring och samisk mat.

6. Diskussion

Denna sista del av uppsatsen rekapitulerar de fynd som gjorts genom min analys av processen och den resulterande livsmedelsstrategin, samt försöker besvara fråga (5) i policyanalysmetoden WPR (Bacchi & Eveline 2010): Vilka effekter producerar denna representation av problemet?

Ur min innehållsanalys utläser jag att de nationella målen speglas väl även i den regionala strategin, vilket jag tolkar som ett inflytande från bland annat Länsstyrelsen. För mig är det även tydligt att LRF har haft ett inflytande som styrgruppsmedlem mot bakgrund av hur strategin beskriver jordbruket och genom att många exempel i strategin är hämtade från denna sfär. Baserat på en egen jämförelse med tidigare upplaga av strategin bedömer jag även att remissvaren från SSR & SFS samt Sametinget har behandlats. I vissa fall har formuleringar från remissvaren lyfts in i dokumentet, i andra fall har text korrigerats. I den resulterande strategin är min uppfattning dock att samiska intressen inte återspeglas som organisationerna själv önskar i remissvaren, och att de inte ordentligt har integrerats i textens helhet. Det har lett till att viktiga synliggöranden uteblivit i strategin, vilket försvårar för samiska intressen att dra nytta av den.

Överordnade diskurser

Ett antal olika diskurser framträder vid min läsning av strategin. Flera av dem går att relatera till det konceptuella ramverket om matregimer. Eftersom policyutformning enligt Bacchi & Eveline (2010) är en process av diskursivt meningsskapande, så kommer vissa diskurser att bli överordnade andra och tolkas som sanna. Bland de dominerande diskurserna i strategin finns den produktivistiska, och diskurser om tillväxt, återlokalisering av matproduktion och en positiv diskurs kring jordbruket.

Den produktivistiska diskursen har sin bas i den rådande matregimens narrativ om behovet att "föda världen" (McMichael 2020). Diskursen använder olika argument som främjar den. Ett sådant argument är att ökad produktion och export ska ge tillväxt, där jobben inom livsmedelsnäringen ökar. Den lokala tillväxtdiskursen leder i sin tur till att lokal mat prioriteras över ekologisk mat. Det svenska jordbruket är påverkat av en lång tids statlig nedprioritering och ett rykte som verksamhet skadlig för klimatet. För att motivera det ökade lokala jordbruket

behöver strategin därför konstruera en diskurs som försvarar jordbruket med avseende på klimateffekter, biologisk mångfald och värnandet av kulturlandskapet.

Vilka blir effekterna?

Sverige är idag långt från att vara självförsörjande, och en återlokalisering av matproduktionen till Sverige är utan tvekan ett välkommet och nödvändigt beslut. Som jag ser det har staten och regionen fokuserat på beredskap i syfte att skapa stabilitet i en omvärld som förväntas bli alltmer instabil (IPCC 2018). Men kanske bör tanken kring stabilitet omvärderas till en tanke om resiliens. I en värld med ökande komplexitet innebär resiliens att “(pro)aktivt hantera och förbereda för förändring” (Löf 2014, s.38) [egen översättning].

Här kan det vara värt att ha i åtanke att ett enögt fokus på produktionsökning mätt i BNP historiskt följt ökad materialutvinning (Wiedmann et al. 2020), och att teknisk utveckling inte ensamt kan förväntas lösa våra komplexa problem (Taylor & Tainter 2020). I en återgång till ett förnybart samhälle är det möjligt att detta kan vara uppbyggt kring mindre energi än det fossila (Moriarty & Honnery 2020). Det kan innebära ett behov av att omvärdera hur vi ser på produktion och reproduktion, och ifrågasätta den nuvarande diskursen kring utveckling (Dhara 2017).

Fler lokala arbetstillfällen är ett möjligt utfall av strategin, men mot bakgrund av den historiska utvecklingen inom lantbruket menar jag att det inte bör tas för en självklarhet. Den ökade automatisering som beskrivs i strategins sista del kan leda till minskat antal arbetstillfällen. Strategiernas fokus på export riskerar därtill att gynna en nymerkantilistisk handelspolitik som i längden kan minska antalet arbetstillfällen i andra länder (McMichael 2020).

Att återlokalisera produktionen uppvärderar heller inte automatiskt den västerbottniska stolthet som påtalas i strategin. Strategins fokus på det offentliga roll tycks gå emot trenden av en alltmer globaliserad matkultur, men vad förutom Västerbottensost finns det som är från just denna plats på jorden? Vårt läns matkultur är i hög grad formad av både samer och svenskar (Ryd 2015), men det historiska arvet syns inte i strategin. Det är ett arv som har värde både som attraktionskraft och mellan människor.

Som strategin i nuläget är skriven menar jag att den undervärderar näring, historia och lokala traditioner. Det försvårar för ett rikt kunskapsarv att komma till användning, och suddar ut länets tidigare matkultur. Samernas strävan efter matsuveränitet är delvis en juridisk fråga, men en relation till maten vi äter berör alla oss som blir allt mer bortkopplade från dess framställan, ursprung och betydelse. Det globala problemet idag är inte heller brist på mat, utan snarare är det ett problem om hushållningen och felnäring (FAO 2020).

Alternativa diskurser

Ett samiskt perspektiv i arbetet hade kunnat introducera andra diskurser och resultera i en annorlunda framskrivning av livsmedelssystemet. Därmed hade en grund kunnat läggas för en ny matregim där hushållning, småskalighet, näringsvärden och överföring mellan olika kunskapssystem gett strategin större bredd ekologiskt, socialt och ekonomiskt. En sådan strategi hade kunnat stärka relationen mellan alla boende i Västerbotten (Nilsson 2020).

En starkare relation hade kunnat växa fram mellan exempelvis bönder som odlar foder till renskötare. Att bredda bilden av renen och se dess förmåga som en del i ekosystemet, där den till exempel kan agera plantör av tallfrön i en form av agroforestry (Tunón et al. 2012), eller ge högre sammanvägd lönsamhet för skogsbruk och renskötsel (Bostedt et al. 2003) kunde göra mycket för Västerbottens framtida hållbarhet.

Leach et al. (2020) menar att en transformation mot ett hållbart livsmedelssystem kräver att så många berörda som möjligt influerar processen. Inkluderande deltagarprocesser skulle tillsammans med en omläggning av kostvanor, odlingssystem och övergång till ekologiskt och lokalproducerat kunna göra Sverige och Norden både hållbart och trygga vår matförsörjning (Karlsson et al. 2018).

Hur har det blivit så här?

Varför har då strategin blivit som den blivit? Här menar jag att det sannolikt är en följd av att samiska organisationer inte varit direkt involverade i arbetet som arbets- eller styrgruppsmedlem. Flera förutsättningar är dessutom redan satta i det statliga ramverket som den nationella strategin utgör, och genom lokala ramverk såsom den inflytelserika rapporten om utvecklingspotentialer *Skaffriet mellan kust och fjäll* kan anses utgöra. Ytterligare förutsättningar för rättvis inkludering har försvårats av ekonomiska och kulturella skäl.

Materiella skäl

Min analys av processen tyder på att samers låga involvering delvis beror på deras organisatoriska förutsättningar. Samiska intressen har haft olika uppfattningar internt om hur de ska koordinera sig sinsemellan. Deras koordinering har i sin tur inte givits rätt förutsättningar från statens håll. Sametingets dubbla natur gör det splittrat och försvårar positionering i arbetet med livsmedelsstrategierna. Den politiska delen vill gärna influera, men myndighetsdelen menar att det inte finns ekonomiska och personella resurser till detta. När samiska intresseorganisationer sedan velat involvera sig i arbetet upplever de inte att de har rätt ekonomiskt stöd från Sametinget. Ansvar för att influera fyra långsiktiga och olikartade livsmedelsstrategier, och samtidigt representera hela det samiska civilsamhället är för tungt när man som SFS arbetar nästan uteslutande ideellt, eller som SSR tvingas prioritera mer akuta exploaterings- och rennäringsfrågor. Här saknas alltså de

materiella förutsättningar som Fraser (2001) menar krävs för rättvist deltagande. Samiska organisationer blir därmed begränsade till att huvudsakligen reagera.

Kulturella skäl

Båda de intervjuer jag gjort med Länsstyrelsen och Samordnare Region har framhållit att man inte velat särskilja ett enskilt intresse och lyfta fram detta i strategin. För att det samiska näringslivet bättre ska kunna utvecklas inom det nuvarande ekonomiska systemet har det dock blivit tydligt för mig att det behöver lyftas fram och synliggöras, både i strategier och statistik. Alternativet blir att det samiska låses fast i att endast definieras som rennäring och kulturella uttryck, i en allt trängre ekonomisk kostym som till slut riskerar att bli för trång.

Att inte balanserat skriva fram samer i livsmedelsstrategin och nedprioritera samiska intressen med hänvisning till behovet av att prioritera ekonomi leder också till de känslor av underordning som jag märkt av i mina intervjuer. Här saknas alltså ytterligare en förutsättning för rättvist deltagande som förordas av Fraser (2001), eftersom olika kulturella värderingar inte ges lika mycket uppskattning.

6.1. Slutord

För att i framtiden i högre grad involvera samiska intressen i governanceprocesser behöver dessa organisationer ha ekonomiska förutsättningar för att delta i arbetet. En fortsatt utsträckt hand som genuint efterfrågar deras deltagande, och erbjuder dem egen representation är också nödvändig. Som min innehållsanalys visar så är det många saker som inte når fram endast genom remissvar. I det fortsatta arbetet vilar ett ansvar på livsmedelsstrategins företrädare, som i strategin uttrycker att "[s]amarbetsparterna [Region Västerbotten, Länsstyrelsen i Västerbotten, LRF Västerbotten], tar ett samlat ansvar för en övergripande samordning av genomförandet och för att följa upp utvecklingen mot målen" (Region Västerbotten 2021, s. 6).

En regional strategi kan förstås inte ändra en hel världsordning. Kanske kan man tänka att det inte går att planera en ekonomi kring livsmedel, utan endast ge den förutsättningar att själv utvecklas. Ändå är politiska beslut, även på regional nivå, del av en formativ process (Bacchi & Eveline 2010). Denna process har skapat en bild av verkligheten, dess problem och lösningar och kommer därigenom att forma vår syn på vad mat är och ska utvecklas mot fram till år 2030.

6.2. Loahppasátni

Vái galggale oažžut sámiid oasseváldiid eanet searvádallat boahttevašáiggi mearridanbargui dárbbahit dán organisašuvnnain leahkit ruhtadilli oassálastit bargui. Lea deatalaš bivdit ja duođain háliidit ahte sii oassálastet, ja lea nai dárbu vállát sidjiide vejolašvuoda iežaset ovddastit. Nugo mu sisdoalldákkisteapmi vuoseha lea máŋga áššit mat eai joavdda go dušše sihtá árvvoštallama. Go joatká barggu lea biebmoealáhusa ovddasteddjiid hálddus, nugo vuogádat seleha “galget searvvebargit [Västterbottena regiovdna, Leanastivra Västerbottenis, LRF Västerbotten (Västerbottena eanandolliid riikkasearvi)] ovttas váldit váldu ovddasvástádusa čađaheapmái ja dárkkistit ovdáneami ulbmiliid jelgii” (Region Västerbotten 2021, s. 6, översatt citat).

Báikkálaš vuogádat dieđusge ii máhte rievdadit olles máilmmiortnega. Sáhtta jurddahit ahte ii várra mana ovdal mearridit ruhtadoalu biebmoealáhussii, dušše addit vejolašvuoda dasa ieš ovdánit. Lihkka politihkalaš mearrádušat, vel báikkálaš dásis, lea oassi hábmemis (Bacchi & Eveline 2010). Dán bargu lea dahkan gova duohtavuodas, váivviin ja čovdosiin ja danin boahtá báidnit min oainnu mii biebmui lea ja got dát galgá ovdánit gitta jagi 2030 rádjái.

Referenser

- Andersson, E. & Keskitalo, E.C.H. (2017). Technology use in Swedish reindeer husbandry through a social lens. *Polar Geography*, 40 (1), 19–34. <https://doi.org/10.1080/1088937X.2016.1261195>
- Bacchi, C.L. & Eveline, J. (2010). *Mainstreaming politics : gendering practices and feminist theory*. Adelaide, S. Aust.: University of Adelaide Press. <http://dx.doi.org/10.1017/UPO9780980672381> [2021-05-09]
- Bostedt, G., Parks, P.J. & Boman, M. (2003). Integrated Natural Resource Management in Northern Sweden: An Application to Forestry and Reindeer Husbandry. *Land economics*, 79 (2), 149–159. <https://doi.org/10.2307/3146864>
- Dhara, S. (2017). The Central Role of Surplus Energy in Human Development and a Class-divided Unsustainable Society. *Global Change, Ecosystems, Sustainability: Theory, Methods, Practice*. New Delhi, INDIA: SAGE Publications, 82–97. <http://ebookcentral.proquest.com/lib/slub-ebooks/detail.action?docID=5061250> [2021-04-20]
- Dudley, N. & Alexander, S. (2017). Agriculture and biodiversity: a review. *Biodiversity (Nepean)*, 18 (2–3), 45–49. <https://doi.org/10.1080/14888386.2017.1351892>
- Eldrimner (2021). *Eldrimner Certifierat Mathantverk*. https://www.eldrimner.com/certifiering/33617.eldrimner_certifierat_mathantverk [2021-06-04]
- FAO (2019). *The State of the World's Biodiversity for Food and Agriculture*. (Bélanger, J. & Pilling, D. (eds), eds.) Rome, Italy: FAO. <https://doi.org/10.4060/CA3129EN>
- FAO, IFAD, UNICEF, WFP & WHO (2020). *The State of Food Security and Nutrition in the World 2020. Transforming food systems for affordable healthy diets*. (The State of Food Security and Nutrition in the World (SOFI)). Rom: FAO. <https://doi.org/10.4060/ca9692en> [2021-04-14]
- Finansdepartementet (2020). Regleringsbrev för budgetåret 2021 avseende länsstyrelserna. Sveriges regering. <https://www.esv.se//statsliggaren/regleringsbrev/> [2021-05-30]
- Flygare, I.A. & Isacson, M. (2003). Jordbrukspolitiken - ett klassiskt drama. *Jordbruket i välfärdssamhället*. (Det svenska jordbrukets historia: 1945-2000; 5). Stockholm: Natur och Kultur/LTs förlag, 227–257
- Forsberg, G. & Lindgren, G. (2015). Regional policy, social networks and informal structures. *European Urban and Regional Studies*, 22 (4), 368–382. <https://doi.org/10.1177/0969776412474663>
- Fraser, N. (2001). Recognition without Ethics? *Theory, culture & society*, 18 (2–3), 21–42. <https://doi.org/10.1177/02632760122051760>
- Friedmann, H. (1993). The political economy of food: a global crisis. *New Left Review*, (197), 29–57
- IPCC, Masson-Delmotte, V., Zhai, P., Pörtner, H.-O., Roberts, D., Skea, J., Shukla, P.R., Pirani, A., Moufouma-Okia, W., Péan, C., Pidcock, R., Connors, S., Matthews, J.B.R., Chen, Y., Zhou, X., Gomis, M.I., Lonnoy, E., Maycock, T., Tignor, M. & Waterfield, T. (2018). Summary for Policymakers.

- Summary for Policymakers.* In Press.
<https://www.ipcc.ch/sr15/chapter/spm/> [2021-04-15]
- Johansson, S. & Lundgren, N.-G. (1998). *Vad kostar en ren? En ekonomisk och politisk analys.* (Ds 1998:8)
- Jonasson, L. & Persson, S. (2017). *Skafferiet mellan kust och fjäll - Livsmedelsproduktion i Västerbottens län.*
<https://vasterbottensmat.se/dokument/> [2021-05-04]
- Karlsson, J.O., Carlsson, G., Lindberg, M., Sjunnestrand, T. & Rööf, E. (2018). Designing a future food vision for the Nordics through a participatory modeling approach. *Agronomy for Sustainable Development*, 38 (6), 59.
<https://doi.org/10.1007/s13593-018-0528-0>
- Kooiman, J. (2003). *Governing as Governance [Elektronisk resurs]*. SAGE.
- Krasner, S.D. (1982). Structural causes and regime consequences: regimes as intervening variables. *International organization*, 36 (2), 185–205.
<https://doi.org/10.1017/S0020818300018920>
- Kulturdepartementet (2018). Regleringsbrev för budgetåret 2019 avseende Sametinget. <https://www.sametinget.se/125575> [2021-05-12]
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2013). *Den kvalitativa forskningsintervjun.* Andra upplagan. Lund: Studentlitteratur.
- Larsson, J. & Sjaunja, E.-L.P. (2020). Early Modern Reindeer Husbandry, Sami Economy, and Grazing Rights. *International Journal of the Commons*, 14 (1), 91–107. <https://doi.org/10.5334/ijc.965>
- Leach, M., Nisbett, N., Cabral, L., Harris, J., Hossain, N. & Thompson, J. (2020). Food politics and development. *World development*, 134, 105024-.
<https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2020.105024>
- Löf, A. (2014). *Challenging adaptability [Elektronisk resurs] analysing the governance of reindeer husbandry in Sweden.* Umeå: Department of Political Science, Umeå University.
<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:umu:diva-87976> [2021-05-20]
- Lunner Kolstrup, C., Lavesson, L. & Zachrisson, M. (2019). *Arbetsmiljö, hälsa och säkerhet bland renskötare i svenska Sapmi.* (2019:8). Alnarp.
<https://pub.epsilon.slu.se/16313/> [2021-06-05]
- McMichael, P. (2005). Global Development and The Corporate Food Regime. In: H. Buttell, F. & McMichael, P. (eds.) *New Directions in the Sociology of Global Development.* Emerald Group Publishing Limited, 265–299.
[https://doi.org/10.1016/S1057-1922\(05\)11010-5](https://doi.org/10.1016/S1057-1922(05)11010-5)
- McMichael, P. (2009). A food regime genealogy. *The Journal of Peasant Studies*, 36 (1), 139–169. <https://doi.org/10.1080/03066150902820354>
- McMichael, P. (2014). Historicizing food sovereignty. *The Journal of peasant studies*, 41 (6), 933–957. <https://doi.org/10.1080/03066150.2013.876999>
- McMichael, P. (2020). Does China’s “going out” strategy prefigure a new food regime? *The Journal of peasant studies*, 47 (1), 116–154.
<https://doi.org/10.1080/03066150.2019.1693368>
- Moriarty, P. & Honnery, D. (2020). Feasibility of a 100% Global Renewable Energy System. *Energies*, 13 (21), 5543.
<https://doi.org/10.3390/en13215543>
- Mörkenstam, U. & Lawrence, R. (2012). Självbestämmande genom myndighetsutövning? Sametingets dubbla roller. *Statsvetenskaplig Tidskrift*, 114 (2), 207–239
- Näringsdepartementet (2017). *En livsmedelsstrategi för Sverige – fler jobb och hållbar tillväxt i hela landet: Kortversion av regeringens proposition 2016/17:104.* Stockholm: Regeringskansliet.
- Nilsson, L.M. (2020). Some reflections on Swedish food strategies from a Sami and an Arctic perspective. *Food Security in the High North: Contemporary*

- Challenges Across the Circumpolar Region*. Abingdon & New York: Routledge, 203–218
- Nilsson, L.M. & Evengård, B. (2015). Food Security or Food Sovereignty: What Is the Main Issue in the Arctic? *The New Arctic*, 213–223. https://doi.org/10.1007/978-3-319-17602-4_16
- Nyeléni (2007). Declaration of Nyéléni., Mali, 2007. Mali: Nyéléni. <https://nyeleni.org/IMG/pdf/DeclNyeleni-en.pdf> [2021-04-21]
- OECD (2019). *Linking the indigenous Sami people with regional development in Sweden*. Paris: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/9789264310544-en>
- Paine, R. (2004). Saami Reindeer Pastoralism: Quo Vadis? *Ethnos*, 69 (1), 23–42. <https://doi.org/10.1080/0014184042000191816>
- Patent- och registreringsverket (2021). *Svensk Varumärkesdatabas*. <https://tc.prv.se/VarumarkesDbWeb/> [2021-05-22]
- du Plessis, G. (2020). Killing Reindeer: A Spatial Analysis of Nordic States and Nomadic Forms of Life in the Arctic. *International political sociology*, 14 (4), 347–365. <https://doi.org/10.1093/ips/olaa008>
- Prop. 1976/77: 80 (1977). Regeringens proposition 1976/77: 80. <https://data.riksdagen.se/fil/45B376B6-96E8-4119-B969-C02C8A10CC71>
- Regeringsformen (2010). *Kungörelse (1974:152) om beslutad ny regeringsform*. <https://lagen.nu/1974:152> [2021-05-09]
- Region Västerbotten (2017a). *Uppstartsmöte för regional livsmedelsstrategi*. <https://www.youtube.com/playlist?list=PLty-0fyUrAEUyXdjrgghbxHPjStotsYND> [2021-05-08]
- Region Västerbotten (2017b). *Uppstartsmöte för regional livsmedelsstrategi - Kajsa Berggren*. <https://www.youtube.com/watch?v=IzrjIKRt6w&list=PLty-0fyUrAEUyXdjrgghbxHPjStotsYND&index=3> [2021-05-22]
- Region Västerbotten (2019). *Mer mat från Västerbotten*. <https://www.youtube.com/playlist?list=PLty-0fyUrAEXREDvmdUMxaeZkRipgfE6Q> [2021-05-08]
- Region Västerbotten (2021a). *Mer mat från Västerbotten: Livsmedelsstrategi Västerbottens län 2021–2030 - Remissversion, godkänd för utskick av regionala utvecklingsnämnden den 17 mars 2021*. https://vasterbottensmat.se/wp-content/uploads/2021/03/2021-03-20_Livsmedelsstrategi_Remissversion.pdf
- Region Västerbotten (2021b). *Mer mat från Västerbotten: Regional livsmedelsstrategi 2021–2030 - Förslag till regional livsmedels-strategi. Planerat beslut i regionala utvecklingsnämnden 19 maj 2021*.
- Region Västerbotten (2021c). Regionala utvecklingsnämndens protokoll 2021-05-19. <https://www.regionvasterbotten.se/VLL/Filer/Regionala%20utvecklingsn%C3%A4mdens%20protokoll%202021-05-19%20med%20yrkanden,%20reservationer,%20protokollsanteckning%20signed.pdf> [2021-06-15]
- Region Västerbotten (u. å. d). Fokusområden | Mer mat från Västerbotten. <https://vasterbottensmat.se/fokusomraden/> [2021-06-03]
- Ryd, L. (2015). *Urfödan - Om självhushållets mat hos folk i Lappland*. Skellefteå: Ord&visor förlag.
- Saldaña, J. (2013). *The coding manual for qualitative researchers*. London ; SAGE.
- Sametinget (2012). *En samisk matvision*. Giron/Kiruna. <https://www.sametinget.se/66819>
- Sametinget (2019). *Sápmi – en näringsmässig resurs: Näringspolitisk strategi*. https://www.sametinget.se/naringspolitisk_strategi

- Sametinget (2020). *Hur länge kan renskötseln bestå?* Sametinget. <https://www.sametinget.se/136482> [2021-05-21]
- Sametinget (2020). *Malå. Sametinget.* <https://www.sametinget.se/8796> [2021-05-21]
- Sametinget (2021). Remissvar till Västerbottens regionala livsmedelstrategi - Mer mat från Västerbotten. [2021-05-21]
- Sametinget (u. å. b). *Lappväsendet - Samer.se.* <http://www.samer.se/4095> [2021-05-23]
- Sametinget (u. å. c). *Samefonden. Sametinget.* <https://www.sametinget.se/samefonden> [2021-05-02]
- Sametingets kulturnämnd (2020). Sammanträdesprotokoll Kulturnämnden 2020:1. https://www.sametinget.se/144130?file_id=1
- Sandström, P., Cory, N., Svensson, J., Hedenås, H., Jougda, L. & Borchert, N. (2016). On the decline of ground lichen forests in the Swedish boreal landscape: Implications for reindeer husbandry and sustainable forest management. *Ambio*, 45 (4), 415–429. <https://doi.org/10.1007/s13280-015-0759-0>
- Sikku, O.-J. (2017). *Behovsanalys av samiskt matföretagande.* <https://www.sametinget.se/118909> [2021-05-09]
- SLU Artdatabanken (2020). *Rödlistade arter i Sverige 2020.* Uppsala: SLU Artdatabanken.
- Svanberg, I. (2012). The use of wild plants as food in pre-industrial Sweden. *Acta Societatis Botanicorum Poloniae*, 81 (4), 317–327. <https://doi.org/10.5586/asbp.2012.039>
- Svenska Samernas Riksförbund (2019). Riktlinjer vid forsknings- och projektsamarbeten med Sámiid Riikkasearvi (SSR). <http://pdf.sapmi.se/wp-content/uploads/2019/08/Forskningsriktlinjer-SSR-2019-antaget-dokument.pdf> [2021-05-13]
- Svenska Samernas Riksförbund & Slow Food Sápmi (2021). Remissvar SSR och Slow Food Sápmi
- Sveriges lantbruksuniversitet (2020). *Renskötsel och traditionella livsmedelssystem i förändring.* <https://www.slu.se/institutioner/stad-land/forskning/Landsbygdsutveckling/pagaende-projekt/renskotsel-och-traditionella-livsmedelssystem-i-forandring/> [2021-05-13]
- Taylor, T.G. & Tainter, J.A. (2020). Strong Sustainability, Weak Sustainability, and the Challenge of Innovation. *Paradigms, Models, Scenarios and Practices for Strong Sustainability.* Clermont-Ferrand, France: Editions Oeconomia
- Tunón, H., Sjaggo, B.S., Axelsson Linkowski, W., Kuoljok, K., Blind, A.-C., Centrum för biologisk mångfald, & Sametinget (2012). *Ájddo - reflektioner kring biologisk mångfald i renarnas spår: en kunskapssammanställning om renar och renbete.* (CBM:s skriftserie, 68). Uppsala: Naptek.
- Tysk, N. (2017). *Kartläggning av Regionala livsmedelsstrategier.* Hushållningssällskapens Förbund.
- Uboni, A., Åhman, B. & Moen, J. (2020). Can management buffer pasture loss and fragmentation for Sami reindeer herding in Sweden? *Pastoralism*, 10 (1), 23. <https://doi.org/10.1186/s13570-020-00177-y>
- Vetenskapsrådet (2017). *God forskningssed.* Stockholm: Vetenskapsrådet. https://www.vr.se/download/18.2412c5311624176023d25b05/1555332112063/God-forskningssed_VR_2017.pdf
- Wiedmann, T., Lenzen, M., Keyßer, L.T. & Steinberger, J.K. (2020). Scientists' warning on affluence. *Nature Communications*, 11 (1), 3107. <https://doi.org/10.1038/s41467-020-16941-y>
- World Food Summit (1996-11-13). *Rome Declaration and Plan of Action.* <http://www.fao.org/3/w3613e/w3613e00.htm> [2021-04-14]

Wretborn, C. (2011). *Underhållsansvaret för statens renskötsel­anläggningar*. (SOU 2011: 62). <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2011/10/sou-201162/> [2021-05-04]

Tack

Tack till alla informanter som ställde upp på intervju! Det var både nervöst och utvecklande. Hoppas att det kan komma något gott ur allt detta.

Tack till Irene Partapuoli som översatte titel, sammanfattning och slutord till nordsamiska!

Tack till Ildikó och Robin! Det blev många Zooms.